

Esoporen berrogei alegia, Erraimun Olabidek euskarara itzuliak

Josune BELDARRAIN AGIRRE (UPV/EHU)
Genaro GOMEZ ZUBIA (UPV/EHU)

Olabidez ohar laburra

Erraimun Olabidek (Gasteiz, 1869 – Toulouse, 1942) jesuiten ordenako euskal idazleek utzitako ubera luzeari jarraitu zion; baita beste garai eta ordena batzuetako erlijioso euskaldunberrien ubera laburrari ere, hala nola Esteban Materre eta Silvain Pouvreurenari.

Gasteiztar jesuitak euskaraz argitaratzeari ekin zionean, 1914an hain zuzen, bizkortzen hasiak ziren euskal letrak, eta eragileetako bat izan zen Olabide Pizkunde hartan, noiz eliza-testuak itzuliz noiz zientzia-gaiak landuz (*Giza-soña*, 1917).

Olabidek leku bat irabazi zuen euskal letretan *Itun Zar eta Berria* itzulpenari esker¹. Ahaztuxea dugu, ordea, Olabide, euskal letrak bide berriak urratzen hasi zirenez geroztik.

Ama, andoaindar gurasoen alaba, madrildarra zuen, eta aita tolosarra (Altuna, 1994: 451). Baina Olabide umeak ez zuen euskara

1 Mitxelenak, neurri batean, gorai patua (1959: 85): "Inolaz ere, euskaldun batek letra-sailean inoiz burutu duen egitekorik larrienetakoa da eta are larriagoa agertzen zaigu euskaldun berri batek egin zuela gogoratzean. Itzuli ere etzuen nolana egin, gogo beroz, arreta andiz eta jakite ugariz baizik. Maiz eduki bearko dugu gogoan eta esku-artean liburu au aurrerantzean".

Bestalde, Ibiñagabeitiak (1954/2003: 230) epai ezin hobeak izan zituen Olabideren *Itun Berriarentzat*, Eusko Ikaskuntzaren 8. kongresuan: "Euskera jori, aberats eta tinkoz idatzia da Olabide'ren itzulpena, ao batez esango dut, egin dan ederrena dala, naiz protestante naiz katolikuen artean".

edoski; Olabide gazteak ez zuen euskaraz egin. Laster partitu zen etxetik gasteitzar mutiko hura Urduñako jesuiten komentura, humanitate-ikasketak egitera, 1880an. Geroago, Salamancan zela, euskarara ikasteari ekin zion, 1896an, 27 urte zituela. Nonbait, Campionen gramatikan irakurri zuen esaldi batek akullatuta ekin zion bere burua euskalduntzeari, Plazido Mujikak (1958: 449) eta Luis Villasantek (1979: 365) gogorarazi zuten: "Entonces me avergoncé de llevar sangre éuskara en las venas y de ignorar la lengua nativa de los euskaros". Baita buru-belarri ekin ere, San Inazioen gogo-jardunak plazaratu baitzituen urte batzuen ostean (*Loyola-tar Eneko Deunaren Gogo-lñarkunak*, 1914). Ondoren, euskaltzaina izan zen Euskaltzaindia sortu berrian, 1919ko biltzarrean hautatu zituztenetariko bat.

Lehen itzulpen horren ostean beste batzuk etorri ziren: *Josu-Kistoren Antzbidia* (1920), *Itun Berria* (1931), eta *Itun Zar eta Berria* (1958). Itzulpengintzan nabarmendu baitzen Olabide, ororen gainetik, sorkuntzan baino areago.

Aurreko itzulpen-lan horiez gainera, sekula osorik argitaratu ez den eskuizkribu bat ere utzi zigun. Inoiz horko zati banakaren bat artikuluren batean agertu bada ere, Loiolako santutegiko euskal liburutegian² gorderik dago: "Esoporen alegiak R. Olabidek euskerratuak". Eskuizkribu hori ahanzturatik ateratzea da orriok idazteko zio nagusia.

Olabideren eskuizkribua

Beste lan bat egiten ari ginela izan genuen Erraimun Olabideren itzulpenaren berri. Juan Anjel Etxebarriari irakurri genion berri hori lehenengoz, haren *Esopo'ren Alegiak* liburuko hitzaurrean (1967), oin-ohar batean: "Oraintxe eskuetaratu yaku Olabide zanaren itzulpena: Esopo'ren berrogei alegi. Euskera eder-aberatsa dau, otz samarra baiña".

Geroago, beste lekukotasun batzuk irakurri genituen, Plazido Mujikarena, aurrena. Alegion berri eman zuen Mujikak *Euzko-Gogooan* 1958an, eta haietako hiru tartekatu zituen bere artikuluan: "Balbe ta

² Eskerrak eman nahi dizkiogu Olatz Berasategiri, Loiolako santutegiko artxiboko eta liburutegiko arduradunari, eman zigun laguntzarengatik.

agurea”, “Txakurrak ausk egin ziona” eta “Nekazaria ta bere semeak”. Patxi Altunarena (1994), hurrena; hark ere alegia bat argitaratu zion: “Nekazaria ta bere semeak”. Ariketa gisakotzat jo zituzten bi jesuitok Olabideren itzulpen horiek. Baina, aldeko epaiak egin zizkioten, batez ere Patxi Altunak (op. cit.: 455): “biziki ongi oratuak daude”.

Alegiok zer-nolakoak ziren ezagutzeko harra sartua zitzaigulako, Loiolara hots egin, eta hantxe egon eskuizkribua euskal liburutegiko funtsen artean! Honako agiri hauen artean sailkatua: «Olabideren Lanak: Itzaldia, Fisika, Esoporen Alegiak, Euskaltzaindiaren sortarauak, Gramatika, Aditza, Gutu (Cartas), Cuadernos AR,2-8».

Eskuizkribuaren deskripzioa

Bi orri-multzo dira. Batean, Esoporen alegien itzulpenen zirriborroak ditugu, zirrimarra ugariz; bestean, alegiak idazkera txukun garbian ipiniak. Batetik bestera dauden aldaketek erakusten dute ariketa gisako itzulpen baten aurrean gaudela; hizkuntza ikasten ari den baten zalantzen eta balantzen lekuko dira bi orri-multzook. Bihoaz, horren erakusgarri, alegia baten bi bertsioak³, zirriborrokoa, lehena, eta idazkera txukuneko sortakoa, bigarrena:

Agure ta eriotza

Beingoan agure batek, egur egin ezkerro sendorra zeroala, bide luzean zebillen; ta bere zama <neke nekearre>n nonbait utzirik, **eriotzari dei zegoen**. <Aurkeztu> **Eriotza** araxetu ta zer<gatik><tarako> deitzen zuan galdeturik, agureak **ikararuta**, zion; nere zama yasotzeko.

lpuñak darakus, bizitza edonork eusten duala gaxo ta errukarria izan arren.

Agure ta Balbe ta agurea

Beingoan agure batek, egur egin ezkerro, sendorra zeroala, bide luzean zebillan, ta, bere zama nonbait utzirik, **Balbe'ri**

3 Olabidek erabili zituen karaktereak ez dauzkagulako, honako aldaketa hauek egin ditugu: *rr* eman dugu *r* tiletdunaren ordez, salbu eta hitz bukaeran eta kon-tsonante-bilkuretan; *ll* ipini dugu *l* tilet horizontaldunaren ordez. (EGANeko erredakzio batzordearen oharra).

deyez zegokion. Balbe araxetu ta zertarako deitzen zuan gal-deturik, agureak **ikaraz** zion:

“nere zama yasotzeko.”

lpuiñondo. lpuiñak darakus bitiza edonork **maite** duala, gaxo ta errukarria izan arren.

Letra lodiz nabarmendurikoen antzeko hiztegi-aldaketak eta joskera-zuzenketak ditugu, oro har, lehen multzotik bigarreneira. Bigarren multzoa aukeratu dugu transkripzioa egiteko, txukuntzeak eta idazkera garbian ipintzeak erakusten baitute Olabidek huraxe zuela behin betiko idatzaldiztat. Ez dira falta, hala ere, bigarren horretan, zirimarrak eta lerroen artean erantsitako hitzak.

Hamasei orrik osatzen dute bigarren sorta hori, bigarrenetik hamaseigarreneira zenbakituak. Lehenengoak Jesusen Lagundiaren monograma⁴ du lerroburu, zenbakiaren ordeiz: “Ihs”.

Eskuizkribuaren edukia

40 alegia dira, hitz lauzkoak, eta Esopo dute iturri.

OLABIDE, Erraimun (c. 1910). “Esoporen alegiak”, Loiolako Santutegiko Euskal Liburutegia [16 orriko eskuizkribua]

[“Azeria” **Eso 43**. “Balbe ta agurea” **Eso 78**. “Sugea” **Eso 77**. “Lazkarrapo ta arranoa” **Eso 351**. “Asto ta azeria” **Eso 267**. “Ollo ta enara” **Eso 286**. “Txitxarra ta iñurriak” **Eso 336**. “Ollo urre errulea” **Eso 287**. “Belaxka [Iskiñoso] ta usoak” **Eso 163**. “Otso ta lertsoiña” **Eso 224**. “Orein ta matsondoa” **Eso 103**. “Txakur, ollo ta azeria” **Eso 180**. “Lehoi, asto ta azeria” **Eso 209**. “Txakurrak ausk egin ziona” **Eso 177**. “Eultxo ta leoya” **Eso 188**. “Txakur ta otsoa” **Eso 184**. “Asto ta baratzaya” **Eso 273**. “Zekena” **Eso 344**. “Azeri ta akerra” **Eso 40**. “Katu ta saguak” **Eso 13**. “Iñuri ta usoa” **Eso 242**. “Andre ta mirabeak” **Eso 89**. “Zaldi ta astoa” **Eso 141**. “Arrantzalle ta arraintxoa” **Eso 26**. “Nekazari ta bere semeak” **Eso 83**. “Seska ta oliondoa” **Eso 143**. “Irudin-puskatzallea” **Eso 61**. “Azeria” **Eso 41**. “Otso

4 IHS (edota JHS) Jesukristoren izenaren monogrametako bat da, berez: “Jesus Hominum Salvator” edo “Jesus Hierosolymae Salvator” esan nahi du. Loiolako San Inaziok bere eratzuneko zigilurako hartu zuen monograma hori Jesusen Lagundiko nagusi karguan eta, gerora, ordenaren enblema bihurtu zen.

ta atsoa” **Eso 223**. “Artzai ta itxasoa” **Eso 311**. “Lehoi ta azeria” **Eso 196**. “Azeri ta tximua” **Eso 38**. “Erbi ta igelak” **Eso 191**. “Tximu ta izurdea” **Eso 305**. “Emaztea” **Eso 88**. “Lehoi, otso ta azeria” **Eso 205**. “Ermes ta aizkolaria” **Eso 253**. “Arrano ta azeria” **Eso 3**. “Otso ta ardiak” **Eso 217**. “Bidaztiak” **Eso 258**.]

Noiz taxutu zuen eskuizkribua

Eskuizkribuetan ez dago data zehatzik. Soilik, zirriborroko orri batean honako ohar zehazgabe hau, bazterrean trebeska idatzia: “Epea. Egun batzuen ondoan itzulirik”.

Data zehazten hasita, bi euskal idazlek beren aieruak plazaratu zituzten. Honela esan zuen Plazido Mujikak (1958: 449):

Garai artan, ain zuzen ere Salamanca’n zegola, artu zuan Olabide A.’k erabaki arrigarri bat: euskera ikasi bear zuala, alegia. 27 urte zituan ordun, baño oztopoak gora-bera, aurre-ra ekin ezkeru, etzion iñork edo ezerk atzera eragingo. Arrigarrria zan benetan Olabide A.’ren kemena, erabaki bat (zaillena ere) artu ezkeru.

(...) Gero askok galdetzen zioten:

— Nun ikasi dezu euskeraz ain ederki? eta

— Salamanca’n!!! erantzuten zuan berak parrez.

Parrez eta egiaz eta, dirudenez, garai artakoak dira nik Loiola’n arkitu ditudan saio batzuk. Erakusbidez, ale batzuk aipatu nai ditut.

Garai hartan 27 urte bazituen, 1896. urtearen bueltan euskaratu zituen alegiok Olabidek. Baina, Patxi Altunak beste lekukotasun hau utzi zuen (1994: 454-455):

(...) 1909-1910eko ikasturtean, zazpi urtez biziko den leku berrian aurkitzen dugu, Pontevedrako La Guardian, bere lehen euskal lana burutu eta argitaratu zuen hirian. Ia hogeitau urte ziren euskara ikasten hasi zela. Urte horietan egin zituen aurrerapenen aztarnarik ez dugu; isilik eta bakarrik aritu zen lanean. Loiolan badira ariketa gisa eginiko itzulpen batzuk, Esoiporen gerkerazko fabuletatik euskaratuak. Ez dakigu noizkoak diren, baina oso goiztarrak ezin izan (...).

Data zehazterik ez badago ere, ebidentzia batzuk agertu zaizkigu, balizko lexikografia-iturri batzuk⁵ arakatuta: Olabidek Azkueren hiztegi-gian⁶ soilik jasorik dauden hitz-forma batzuk agertu zituen alegiotan; halaber, Juan Mª Dornakuren hiztegitxoan⁷ soilik jasorik dagoen forma bakanen bat edo beste. Kontuan hartzen badugu Azkuek 1905.-1906. urteetan argitaratu zuela *Diccionario vasco-español-francés / Dictionnaire basque-espagnol-français* (DVEF) eta Dornakuk 1909an argitaratu zuela *Euzkel-iztegitxua* (EI), uste izatekoa da Olabidek data horretatik aurrera itzuli zituela Esoporen alegiak.

Jardun luze baten hasikinak izan ziren Esoporen alegiak Olabide-entzat, haren itzulpengintza-bide oparoan trebatze-ariketa gisa baliatuak ur handietan sartu baino lehen, *Loyola-tar Eneko Deunaren Gogo-lñarkunak* 1914an argitaratu baino lehen, hain zuzen.

Alegiak eta erretorika

Erretorika lantzeko erabili ziren alegiak antzinatetan. Aristotelesek *Erretorikako* II. liburuan jardun zuen alegiez eta haien erabileraz (2011: 774-778). Esan zuen alegiak oso egokiak direla hitzaldi politikoetan erabiltzeko; izan ere, Aristotelesek dio zaila dela hitzaldiko antzeko gertaerak aurkitzea, eta oso erraza, berriz, alegiak topatzea. Eta dio horretarako beharrezkoa dela norbera gai izatea antzekotasunak ikusteko, eta hori erraza dela filosofiatik abiatuz gero. Honela behar da ulertu hor filosofia: espezializatorik gabeko ariketa edo diziplina mentala.

Demetrio Falerokoak lehenengo alegia-bilduma plazaratu zuen K.a. 300. urte aldera. Litekeena da Demetrio Falerokoak alegiak bildu izana ikasleek oradore-ikasketetan argudio modura erabil zituzten, Aristotelesen *Erretorikako* aholkuei jarraituz (Chambry, 1960: XXX). Galdu egin zen bilduma hura, baina harrezkeroztiko erretoriko greko guztiek alegia erabili zuten, lehenengo mailatik.

5 Inprimaturiko hiztegiak: Larramendi (1745), Aizkibel (1883), Azkue (1905) eta Dornaku (1909).

6 Esaterako, *oliondo*.

7 Esaterako, *galzor*. Eta baita ere lehen ziriborroko *gaimelondo* hitza (behin betiko idatzaldiko *oliondo* hitzak ordezkaturiko forma, hain zuzen).

Hain zuzen, *Progymnasmata*⁸ direlakoetan egiazta daiteke orado-reak trebatzeko erabilera hori. Aelius Teon dugu halako ariketa-bilduma baten egileetako bat, K.o. I. mendean. Bildumako 15 ariketetatik bat alegiari eskaini zion, eta ariketa horretan zenbait jarduera agertu zituen Teonek: aurkezpena; flexioa; kontakizun bat erabiliz alegia testuinguruan jartzea, luzatzea eta laburtzea; alegiari irakaspen bat gehitzea, eta, alderantziz, alde zurreko irakaspen batetik abiatuta, ondo datorcion alegia bat asmatzea; hori egin ondoren, eztabaida eta berrespena eranstea (Teon, 1997: 32). Erretorikak argudiatzea eta gogatzeta eskatzen baititu, ezin egokiagoak gertatu ziren alegiak Teonentzat, eta erretorikoentzat oro har, beren ariketetan baliatzeko.

Eskuizkribu ugarik⁹ egiaztatzen dute alegien erabilera Erdi Arora arte. Erromantzeko *Ysofet* ugarik segida eman zioten alegiari, gero.

Mendebaldeko unibertsitateetan jarraitu zen alegiak ikasten eta aztertzen, erretorika- eta estilo-ariketetan. Hor ditugu esaterako, Villagarcía de Camposeko jesuiten ikastetxean argitaraturiko testu klasikoak, horien artean *Opuscula Graeca* bat (1761), Esoporen zenbait alegia biltzen zituena.

Erabilera horrek Olabideren ikasle garaira arte iraun izana gauza segurua da. XIX. mende bukaeran, Espainiako kontzilio-mintegien eta unibertsitate pontifikalen ikasketa-planetan, erretorika eta grekoa agertzen dira beste irakasgaiekin batera (Tineo, 1993: 49 eta 60). Ikasketetan erretorika eta grekoa lantzeko alegiak baliatu zituelako egokia irudituko zitzaion Olabideri bere burua euskaraz trebatzeko erabiltzea. Hain zuzen, Salamancako unibertsitatea XVIII. mendeaz geroztik helenismo gune garrantzitsuenetariko bat izan zen, Villagarcía de Camposeko jesuiten ikastetxearekin eta Madrilgo San Isidroko Errege Ikasketekin batera (Gil, 1995).

Ikasle adoretsua izan zen Olabide. Balentria baten berri eman zuten Plazido Mujikak (1958: 451) eta Patxi Altunak (1994: 452): Salamancako Filosofia eta Letretako fakultatean matrikulatu eta ikasurte bakarrean, 1894-95ekoan, ikasgai guztiak gainditu zituen.

8 *Progymnasmata* direlakoak erretorika-ariketak ziren, mallakatuak, ikasleak gradualki ohitu zitezten erretorika-osagaiak sartzen beren testuak eta hitzaldiak antolatzeke orduan.

9 *Parisinus, Augustanus, Casinensis, Laurentianus, Assedelfteko oholxkak...*

Alegiagintza Olabideren garaian¹⁰

Euskal Pizkundea da Olabideren alegien testuinguru historikoa. Garai horretan alegialari mordoxka bat agertzen zaigu.

Euskal Pizkundeko alegiagintza hori hiru eragileren ekimenez elikatu zen, batez ere: Anton Abbadia, mezenas gisa; Jose Manterola, biltzaile eta kritikoa gisa; eta Aitzol, kultura-eragile gisa.

Anton Abbadia izan zen, Lore Jokoak 1851n sortu zituenez geroztik, euskararen eta euskal literaturaren zutaberik sendoenetakoa, Euskal Herriko zazpi probintzietan. Patri Urkizuk (1998: 70) dioskunez, mezenas handi bat izan genuen euskaldunok Abbadiarengan. Poesia indartu zuen Abbadiak "Koplarien guduak" deitutakoan bitartez, eta, horri esker, genero nagusietakoa bihurtu zen poesia, estu-estu loturik herri-lirikari eta bertsolaritzari, eta, Haritxelarrek ikertu duenez (1998), poeten gogo-bihotzetan borborrean zeuden gaiei, hala nola baserritar-giroa, emigrazioa, herri-bestak, gerlak, euskara eta politika.

Giro horretan, poetek eta bertsolariek alegiak landu eta lehiaketa haietara aurkeztu zituzten, eta baita zenbaitetan saria irabazi ere alegiokin. Patri Urkizuk apailaturiko bertso eta aireen bilduman (1997) irakur daitezke koplarien gduetako alegia haiek: Gratien Adema, Auguste Etcheberry, Ramon Artola, eta Pepe Artolarenak, besteak beste.

Euskal kulturaren aldeko beste suspertzailleetariko bat, Hegoaldeko probintzietan, foruen galeraren ondoren, Jose Manterola izan zen. *Cancionero Basco* (1877-1880) argitaratu zuen eta *Euskal-Erria* aldizkaria sortu (1880-1918).

*Cancionero Basco*ko orrietan, euskal alegialarien lanak eta alegiei buruzko kritikak atondu zituen, era guztietako poesien artean. Alegialari batzuen lanak lehenengo aldiz argitaratu zituen (Iza y Agirre, Serafin Baroja, Pierre Ibarrat); beste batzuenak, berriz, berrargitalpenak ziren, baina ikuspegi kritikoa eta filologia-iruzkinak gehitu zizkien (Bizenta Mogel, Iturriaga, Artsu, Goihetxe...). Poesia-genero guztiak eta euskalki guztiak jaso nahi izan zituen bere kantutegian. Beraz,

10 Ikus bedi, atal honetarako, Josune Beldarrain (2010).

alegiagintzari ere heldu zion, literatura-genero apala izan arren, alegiek mezu sakona eskaintzen dutelako.

Euskal-Erriako orrietan, bestalde, garaiko alegia-agiritegirik abertsena osatuz joan ziren euskal idazleak. Felipe Arrese Beitiak, Ramon Artolak, Rosario Artolak, Eusebio Azkuek eta Jose Manterolak berak *Euskal-Erri*an argitaratu zituzten idazle klasikoen alegien berri-dazketak. Baita berek sortutakoak ere. Izan ere, alegiak sortzea modan egon zen, erromantizismoaren eraginez. Aurrekoez gainera, honako idazle hauek ere alegiak ondu eta aldizkari horretan argitaratu zituzten: Juan Ignacio Uranga, Victoriano Iraola, Cirilo Erkizia, Jose Otamendi, Felipe Kasal, Klaudio Otaegi... Bertsolarien moldeak erabili zituzten horietako askok alegiak taxutzeko.

Idazle horien obran, alegiek zati bat baino ez dute osatzen. Alegietara jo zuten politika eta gizarte gaiak lantzeko, horrela generoa dibertsifikatuz, Europako beste herrialdeetako egileek egin bezala. Bide berriak urratu zituzten euskal alegialari haiek; generoa ez zen hain atxikia egon moral soilari eta irakaskuntzako erabilerari, mogeldarren garaian bezala, hots, generoaren hastapenetan bezala. Asma-mena landu, txinparta eta gatza erantsi, eta eguneroko errealtate soziopolitikoak agertzea izan ziren egile horien zio nagusiak alegieki ekiteko orduan.

Geroago, Jose Ariztimuño "Aitzol" kultura-eragilea dugu. Olerkari eta olerkari berebiziko garrantzia eman zien Aitzolek, Euskal Pizkundeko kultura-egitasmoaren barruan, olerkariaren beharra baitzuen hizkuntzak, behar bezala landu eta aurrera aterako bazen. Hitz hauek idatzi zituen 1930ean:

Izkera-langille bearrenekoak, olerkariak dira. Oiek ele gogor eta gordiña, olaetan burni gorria meetzen duten eran, bizkortu eta gozotzen dute; oiek irudi biziz, asmaketa zorrotzaz, eta amets-ereduz aberastutzen dute... Idazleak aisago eta erreza-go ibili ditezten, olerkariak, erdikaldi nekeak igarota, buru-auste gorriak ikusita, izkeraren bide zabalak idikitzen dituzte. (Ariztimuño, 1986: 8)

Hitz neurtuaren barruan, alegiak eta alegialariak –"ipui egille" deitu zien Aitzolek– aintzat hartzekoak direla adierazi zuen, 1932an, Iturriagaren *Ipuiak* liburuko hitzaurrean:

Izkera geienak ipuilari trebeak izan oi dituzte. Englande'n, Gay alegilari –ipui egille– ospetsuena: Doitxerri'n, Lessing eta Gellert gorenena: Italia'n Roberti, Pignotti eta Bertola irudipe-
nez aberatsena: Parantze'n La Fontaine'k berenganaño-
ko ipuilarien izen argienak estali zituana: España'n Hartzenbusch
eta Campoamor goizargiz jantzienak.

Euzkadi, berez izan zaigu ipuilari. Euskera ernai izan zaigun
basterretan ipui eta alegi errikoiak entzun genezazke. Atso
zimelari Balearrain'go auzoan neronek ipuitxo batzuek ikasi
nizkion.

[...] Jatorriz Eusko-erria ipulari izaki. Ipui eta alegi oiek errita-
rren ezpaitetatik jaso bearrean gaude euskaltzaleak. Ipuilari
trebeak guratatik sortzea arrigarria ez da noski. Oetatik geie-
nak euskeraz idatzi zutenak: banaka batzuk erderaz, ere, bai
(ibidem: 49-50).

Erdal sailean Samaniego eta Ibáñez de la Rentería euskal herrita-
rrak aipatu zituen; euskarazko sailean, ordura arteko euskal alegialari
gehienak. Eta hau gaineratu zuen: "Eusko elerti baratzeko kimu
loretsua, alegi eta ipuiak izan zaizkigula aitor genezake" (ib.).

Samaniegozaletasuna Hegoaldeko euskal idazleen artean norai-
no zegoen sartua erakusten digu, baita ere, "On Felix Maria Samanie-
gori bere ildako eunkidan" Pepe Artolak 1901ean ondutako bertso-
sailak: "Zure izena zeñek / ez du ezagutzen? / Jaio orduko batek /
non ez du entzuten? / Lendabiziko letrak / astian ikasten, / denen
aurrera zera / poliki azaltzen, / eta gure zentzura / goxo-goxo sartzan"
[...] "O zer ikasbide ta / buru argitzea / dan zure ipuiyak / irakurritzeal
/ Naikua da eskuan / bat beñ artutzea, / eta berari pozez / begira
jartzea, / eta lo dan zentzua / azkar esnatzea" (2006: 326).

Hiru kultura-eragile nagusi horien ekimenez gain, euskal eskolak
sortzeak eta euskal hezkuntza suspertzen hasteak ere lagundu zu-
ten, XX. mendeko bigarren hamarkadan, alegiagintzaren iraupenean
eta bilakaeran. Hala, bada, beste askoren artean, alegien alorrean,
Altuna Aldasororen lana (1920) eta Ramon Intzagarairen liburua
(1922) plazaratu ziren testuinguru horretan. Haurrentzako "Libros de
lectura y cuentos" atalpean sailkatu zituzten Arrienek eta abarrek
Haur liburu didaktikoen eroldan (1987). Alegien generoa, berriro
ere, eskolaren esparruko irakurgaitzat hartzen hasi zen, aspaldi lu-

zean ez bezala. Izan ere, eragile-funtzioa izan zuen eskolak haur-errentzako eta gazteentzako liburugintzan. Euskara eta euskal eskola aitzinatzen begibistakoa zen ikasliburuak sortu beharra zegoela. Eta egileek lan horri ekin zioten beren gisara nahiz talde edo erakunde-
ren batek eskatuta.

Hegoaldean ez ezik, Iparraldean ere mamitu ziren euskaltzaletasuna eta kultura- eta didaktika-kezka. Lehenengo Mundu Gerraren ostean, 1921. urtean, Ustaritzen, gazte multzo bat bildu zen zerbait egin nahiz euskal kulturaren alde: Barbier, Apeztegi, Elissalde, Dassance, Souberbielle anaiak, Garmendia eta beste. Horien artean, Oxobi, alegia klasikoen berridazlea eta beste alegia batzuen sortzailea. Besteak beste, *Gure Herria* aldizkaria sortu zuten gazte horiek¹¹ beren lanak eta kezkek agertzeko (Haritxelar, in Moulier, 1966: 8).

Horrenbestez, alegia eta alegialari asko ditugu Euskal Pizkundean: egoera soziopolitikoak eragin zuen kultura-susperraldiaren eraginez, Pizkundearen hastapenetatik XX. mendeko bigarren hamarkadara arte; eta, baita ere, irakurgai-liburu eta material didaktikoak sortu beharrendaren beharrez, euskal hezkuntza hasi berriaren testu-gosea ase zedin, Pizkundearen azken hamarraldietan.

Geroago, Hegoaldeko euskal poetak Espainiako poeten bertso-neurriak hartzen hasi ziren (Aldekoa, 2004: 129). Hala, poliki-poliki bada ere, berritze poetikoa gertatu zen euskal poesiaren alorrean Lizardi, Lauaxeta eta beste poeta batzuen ekimenez. Berritze horrek esplikatu lezake alegiak poeten jomugatik kanpo gelditu izana, eta, neurri batean, alegiarik ez aurkitzea Hegoaldean, Espainiako gerra zibilaren aurretik. Izan ere, ordura arteko poetek bertso-eraketa tradizionala eta bertsolarien moldeak erabili zituzten. Eta, poeta horien obretan, beste mota bateko lanen artean, alegiak ere agertzea konstante bat da. Poesia idazteko modu hori, baina, eten egin zen XX. mendeko bigarren-hirugarren hamarkadetan.

11 Duela urte batzuk, Xabier Hiriartek (in Moulier, 2003: 8-9) "Uztaritzeko Eskola" izena jarri zion gazte talde horri, nonbait Sarako Eskolako idazle-taldeak izan zituen irizpide berdintsuak atzeman zizkiolako-edo. "Gizaldi gaztea" ere esan izan zaio (Lourdes Otaegik, "Poesia Vasca del siglo XX"n). Sarakoek bezala, Uztaritzeko idazle haiek helburu bikoitza izan zuten: ideologia nahasmenaren ondorioz, kristau ideologia finkatu nahi izan zuten eta euskal zaletasuna iratzarri. Helburu horietaz gainera, beste ezaugarri bat ere izan zuen talde hark: didaktismoa (Hiriart: ibidem).

Itzulpenaren nondik norakoak

Olabideren testuaren itzulpen-joera zertan den jakiteko, jatorrizkoaren eta euskarazkoaren artean erkaketa egin behar litzateke. Jatorrizko hizkuntzetatik itzuli zuen Biblia Olabidek, ez latinetik (Mitxelena, 1959: 85). Jatorrizkoari, grekoari, heldu zion alegiok euskaratzeko, Patxi Altunak haren biografian (2001: 8) esanda bezala. Grekoz jakin ez, eta tarteko bide bat erabili dugu erkaketa egiteko: Chambryk (1960) ezarritako edizio elebiduneko bertsiio frantsesarekin alderatzea euskarazkoa. Inferentziaz atera ditugu testu grekoarrikiko aldeak. Alde txikiak, nolana den. Honako hauek dira:

- Olabide XV, "Eultxo ta leoya"; Chambry 188, "Le cousin et le lion". Ipuinondoa asmatu eta erantsi zuen Olabidek.
- Olabide XVII, "Asto ta baratzaya"; Chambry 273, "L'âne et le jardinier". *Jainkoa* eman zuen Olabidek, *Jupiter*-en ordain gisa.
- Olabide XIX, "Azeri ta akerra"; Chambry 40, "Le renard et le bouc". Hasiera ezberdina dute: laburtu egin zuen Olabidek.
- Olabide XXII, "Andre ta mirabeak"; Chambry 89, "La femme et ses servants". *Etxeko andre* eman zuen Olabidek *une veuve laborieuse*-ren ordain gisa.
- Olabide XXXV, "Emaztea"; Chambry 88, "La femme et l'ivrogne". Izenburuan du aldaketa esanguratsuena.
- Olabide XXVIII, "Arrano ta azeria"; Chambry 3, "L'aigle et le renard". *Jainko-zuzentasuna* ematen du *La punition du ciel*-en ordaintzat
- Olabide XXXIX, "Otso ta ardiak"; Chambry 217, "Les loups et les moutons". Euskal ipuin tradizionalen erara hasi zuen alegia Olabidek (*Izkera berbera abereak zerabiltenean...*). Ipuinondoa ez zuen itzuli; eite politikoa zuen: "Il est ainsi dans les États : ceux qui livrent facilement leurs orateurs ne se doutent pas qu'ils seront bientôt assujettis a leurs ennemis."

Nagusiki, beraz, guztiz literalak dira euskarazkoak, jatorrizkoaren aldean.

Olabideren euskara

Euskal Pizkundearen hasieran hiru euskara-eredu mamitu zirela diosku Mendiguren Bereziartuk, nola sorkuntzan hala itzupenetan ere (1992: 342): Joera populista edo herrikoia, aho-hizkuntza literatura-prosaren mailara jaso izanaren meritua izan zuena. Azkueren eta haren jarraitzaileena, aurreko joerakoak baino askoz puristago jokatu baitzuten joskerari eta hiztegiari dagokienez: galbahe garbizaletik iragazitako herri-euskara *garbiago* bat erabili zuten. Eta, purista arana-tarrena: joera formalista baten barruan, erdararekin zerikusirik ez zuten euskara *garbi* bat erabili zuten itzulpengintzarako.

Purista sabindarren artean sailkatu zuen Mendiguren Bereziartuk Olabide; eta, halakoen artean, "arkaismoak suspertzen eta premia berrietara egokitzen" saiatu zirenen joerakotzat jo zuen, Aranaren eta gisakoen neologismo-joerakotzat baino gehiago.

Mitxelenak Olabideren *Itun zar eta berriako* euskara aztertu zuen, eta haren alde onak eta txarrak bereizi. Oro har, testu hari buruz errenteriarak adierazitako ezaugarri gehienak betetzen dira testu honetan ere.

Hasteko, ortografiarean alorrean, *r* eta *l* tiletdunak erabili zituen. Baita *y* letra ere: *j* letraren ordez (yatorik, yantzita, yakizu), *i* letraren ordez (deyez, zayolarik, ayek) eta, inoiz, *x* letraren ordez (ayola).

Lexiko-hautuari dagokionez, euskalki guztietatik hartu zituen hitzak Olabidek eta nahasian erabili. Euskara osotu eta aberastu bat sortzeko helburu zintzoz jardun zuen egiteko horretan; eta, sorburu-hizkuntza ahalik eta fidelenik itzuli nahiz, hots, perifrasiatar jo gabe, hitz bakoitzeko euskal ordain bat eman nahiz. Ezin, bada, euskalki bakarrera mugatu, eta alde eta aldi guztietako euskal hitzak erabili zituen, hitzen konbinatoria natural eta jatorretik aldenduz, batzuetan. Hona nahasian erabiltako euskalki-hitz horietako batzuk:

- Mendebaldekoak: *antxintxika*, *atzitu*, *balbe*, *enparau*, *egiune*, *gail*, *iyutika*, *itxasate*, *jaregin*, *likin*, *lugintza*, *mamin*, *orratiño*, *ostendu*, *senbako*, *sendor*...
- Erdialdekoak: *artezi*, *baratzai*, *erayo*, *irozorik*, *itzasi*...
- Nafarrerazkoak: *adiaz*, *akarrez*...

- Nafar-lapurterazkoak: *adei, alegia egin, andega, atuxa, deitore egin, egi, gurbil, inka, isituki, ollarrite, tupustuan, txedera, zingil, zitu...*
- Zubererazkoak: *yainkoizun, nabasi, oildu, txedera...*
- Ekialdeko nafarrera: *ekuru*

Askotan arkaismoak, lokalismoak eta hapaxak berreskuratu zituen euskal hitzen altxor zaharretik. Hona batzuk: *aitzi, apen, gabendu, inhartsi, noaroin, onu, urgazi...*

Puristen joerakoa izaki, hitz eta adiera berriak sortu zituen euskararen erabideak baliatuz: *alegiari, amorbera, araxetu, azelume, betezinkeria, billutsune, erausmin, irabazmin, irteraera, lazkarra, likin-zotz, matzurio/matxurio, senabide, sentsutu, urre-mokor...* Bakane-tan erabili zituen, ordea, Arana Goiriren neologismoak: *azkatu, batzaldu, eratorri, gaizkatu, geznari, gogaldu, ildegi* (*Sin.* kanposantu). Mailegu gordin bat utzi zigun, ordea, salbuespen gisa: *datil*.

Garaiko hiztegiak¹² izan zituen lanabes nagusi. Hauek izan bide zituen eskueran:

- Azkueren Diccionario *Diccionario vasco-español-francés*. Hona forma berezi batzuk, Azkueren hiztegitik jasoak, itxura guztien arabera: *ausk egin, entzindu, eultxo, galbidetsu, ikertu, itoi, oliondo, sorailu...*
- Dornakuren *Euzkel-Iztegitxua* (1909-1911). Hiztegi horretakoak dira honako hitz hauek: *arganatu, gaizkatu, batzaldu, eratorri, gaimelondo, galtzori...*

Uste izatekoa da, halaber, Larramendiren *Diccionario Trilingüe* (1745) edo/eta Aizkibelen *Diccionario basco-español* (1883) erabili zituela. Izan ere, DVEFn eta Eln agertzen ez diren batzuk beste bi horietan ditugu. Hona biotan agertzen diren forma berezi batzuk: *atzipetu* (*Sin.* engainatu), *bukatu* (*Sin.* hil), *ipuinondo, zikatu*. Hona, bestalde, soilik DTKoa den hitz bat: *atarraia*.

Adizki trinkoak erabiltzearen aldeko joera erakusten du, XX. mendean hasierako beste autore batzuek bezala. Adizki horietako batzuk berak sortuak direla dirudi. Hona adizki trinkorik erabilienak:

12 Adieretarako, ikus bedi "Oharrak" atala.

- eduki: *naukakezu*
- egin: *dagietenak, ba'nengi, (dei) zegion, (hots) zegian, (onu) dagiela*
- ekarri: *nakarkiedala*
- eman: *damaie, damaiolako, damaidazu, lemayokela, zamayoket*
- eragin: (gogait) *naragizu*
- eragon: *neragoyon, zeragoyon*
- erakutsi: *darakus*
- erantzun: *zerantzukioten, zerantzuyon*
- erasi: *zerasan, zerasayon*
- erausi: *zerautsan, zerausten, zerautsaten*
- eroan: *zeroala*
- esan: *zesan, zesaten, zesayon*
- eskatu: *zeskayon, zeskayen*
- etorri: *zetorzkielarik*
- ezagutu: *dazaute, zezaunentz, zezautelarik*
- ikusi: *ba'nakutzu, dakustanez, dakuzkialako, zekustela*
- -lo-: *ziolarik, ziotsan, ziotsaten*
- iritzi: *zeritzaten*

Gipuzkerazko adizkiei heldu zien bai adizki laguntzaileetan bai adizki trinkorik erabilienetan ere: *maite duala, eldu zan, aurkitu zuan, atera zituan, azten ari zera, zebillan...*

Gramatika-erabilera desegokiak ere baditu. Esaterako, *elkar* ize-nordainaren erabilera badaezpadakoa: **elkar zesaten* (>*elkarri zesaioten*), **elkar aldean* (>*elkarren aldean*), **elkar yardutez* (>*elkarrekin...*). Adizki trinkoak erabili zituen aspektu bukatua adierazi behar zenean ere: *azeriak ziotson* (le renard lui dit). Sintaxia bihurritu zuen batzuetan, sintaxi naturaletik aldenduta: *Abia arranoak egin zuan zuaitz gora gainean* (>Arranoak zuhaitz gora gainean egin zuen habia).

Ezin aipatu gabe utzi zenbait testu-manipulazio¹³, hala nola Jainko bihurtzea jatorrizkoko Jupiter jainkoa. Eta, irakaspenen alorrean,

eduki politikoarengatik, ipuinondo bat¹⁴ kendu izana; eta ipuinondo bat¹⁵ asmatu izana.

Ondorioak

Garaiko hiztegiak erabili zituen Olabidek Esoporen alegiak euskaratzeko: nagusiki Azkue, eta beste maila batean, Dornaku. Lehena-gokoen artean, Aizkibel eta Larramendi erabili izana litekeen gauza da, baina betiere bazterreko aukera gisa.

Itzultzeko joera jakin bati zor zaizkio lexiko-aukerak. Pentsatzekoa da hitzez hitzeko itzulpenean zaildu zela Olabide ikasketetan, latina eta grekoa irakasteko orduko metodologiari zegokion eran. Horrela itzultzearen ondorioz, forma-egokitasuna eta berdintasuna bilatu zuen baliokidetasun dinamikoa baino, eta horregatik, sorburu hizkuntzaren hurbileko eta menpeko gertatu zen, eta urrutiko eta gordin, helburu-hizkuntzarekiko. Beste modu batez esanda, hitzez hitz, sintagmaz sintagma, esaldiz esaldi itzultzen saiatu zen jatorrizko testuaren morfologia, sintaxia eta esanahia, baliokidetza formala helburu.

Olabide ez zen, hala ere, aranismo erabilizale: gutxi batzuk baino ez zituen erabili. Egia da testuan darabilen euskara oro har garbizalea dela, Azkueren hiztegia baliatuta, literatura-tradizio eskaxeko hitzak hartu zituelako eta hitz berriak sortu zituelako, erdal jatorrikoak hartu ordez. Halaber, adizki trinko ugari erabili zituen, orduko joera garbizaleari zegokion moduan, eta batzuetan asmatu ere asmatu zituen halakoak. Perpausen taxukeraren aldetik trinkoa da eta, ondorioz, irakurtzen zaila.

Euskara experimental edo laborategiko euskara batean entseatu zela egotzi izan diote Olabideri. Eta halaxe da, testu honi dagokionez ere. Izan ere, hizkuntza erabat ikasi eta bikaindu artean, guztiz garatu eta perfektionatu gabeko hizkuntza batean jardun zuen. Hizkuntza-ingeniari baten senaz, jardun ere. Olabidek agiri du jardun zuela etorkizuneko euskara bat gogoan: euskalki guztietako hitzak eta esamol-

13 Lefeverek garatutako zentzuan (1997) uler bedi hor manipulazioa.

14 Oharretan, ikus bedi "XXXIX. Otso ta ardiak"

15 Oharretan, ikus bedi "XV. Eultxo ta leoya"

deak elkarrekin nahasirik idatzi zuen. Eredu berezia gauzatu zuen, bere-berea, joskeraren zein hiztegiaren alorrean, esperimentazio bide horretan, herri-hizkeratik eta tradizio idatzitik aldenduta, itzulpen-joera formalistaren ildoan.

Transkripzio-kodea

<>	<lerro artean erantsia>
aaa	ezabatua
<aaa>	<lerro artean ezabatua>
[1]	[orri-zenbakia]
[irak. ez.]	[irakurtezina]
[irak. ez.]	[irakurtezina eta ezabatua]

Laburdurak

<i>ad. lg.</i>	adizki laguntzailea
<i>ad. tr.</i>	adizki trinkoa
<i>adlag.</i>	adizlaguna
<i>irud.</i>	irudizko adieran
<i>izond.</i>	izenondoa
<i>neol.</i>	neologismoa
<i>sin.</i>	sinonimoa
AG	Arana Goiri
DBE	<i>Diccionario basco-español</i>
DT	<i>Diccionario Trilingüe</i>
DVEF	<i>Diccionario Vasco-Español-Francés</i>
DVEFSupl.	<i>Diccionario Vasco-Español-Francés (Suplemento)</i>
EI	<i>Euzkel-Iztegitxua</i>
EEl	<i>Euzkel-Erdel Iztegia</i>
OEI	<i>Orotariko Euskal Hiztegia</i>

Oharrei buruz

Alegien ondoren, oharrak ipini ditugu: zenbait hitzen esanahia argitzeko; adizki trikoen modua eta denbora agertzeko; arkaismoak, neologismoak (aranismoak, Olabidek berak sorturiko hitz berriak...) eta gaur egun gutxi erabilitako hitzak ulertarazteko; erabilera ez gramatikal batzuk zuzentzeko.

[Ins]

I. Azeria

Alegiari baten etxera eldu zan azeria, ta, ango atuxak arakaturik, aurkitu zuan bururako zomorroa, antzez egiña. Beren eskutartean bera yasorik, zesan: ¡Auxen burua! muñik ere ez du.”

Ipuiñondo. Ipuiña dagokie soñez aundizki, gogoz, baña, tentelak diranei.

II. Agure ta Balbe ta agurea

Beingoan agure batek, egur egin ezkeru, sendorra zeroala, bide luzean zebillan, ta, bere zama nonbait utzirik, Balbe`ri deyez zegokion. Balbe araxetu ta zertarako deitzen zuan galdeturik, agureak ikaraz zion:

“nere zama yasotzeko.”

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus bizitza edonork maite duala, gaxo ta errukarria izan arren.

III. Sugea

Sugeak, morroilgin-lantegira sartu eginda, an etzandako karraska millizkatzen zuan. Baña mingaña <zarramizkatu> itzasi <artezi> zayolarik, odola zerion ugari.

Pozik, baña, zegon sugea, burnia andegatzen zualakoan; alik eta bere miñgaña osorik andegatu zuan.

Ipuiñondo. Ipuiña dagokie liskarretan beren buruari kalte egiten diotenei.

IV.

Lazkarrapo ta arranoa

Lazkarrapoak egaz egiteko irakaspeta arranoari zeskayon. Ta aren izatetik ori urrutiko zala arranoak adirazirik, bera arrenez ta areago <zerageyon>. Erpetan, ba, arranoak artu ta gora yasorik, bapetan azkatu zuan, ta gixaxoa aitzetan erori ta lertu zan.

175

2. Azeria

Alegia baten etxera eldi zan azeria, ta, ango atupak arakatuak, arikiti zuan bururaks zomoioa, antzez egiña. Beren eskatarikuan bera yasarik, zesan; Auson bina! munitz ere ee du."

Ipuinondo. Ipuina dagokio soñen aundak, gogoz, baina, teitlak, d'ranen.

II. Balbe ta agurea

Deingon agure batak, egun egin ezker, sendoria zersala, bide luacan zebilan, ta, bere zama nonbait utzirik, Balbe 'ri deyez zegakion, Balbe aravetu ta zertarako deitzen zuan galdetirik, agureak ikaraz zion; "nere zama yasotzeko."

Ipuinondo. Ipuinak darakus bisitza edonork maite duala, gaxo ta erukaria izan arka.

III. Sugea

Sugeak, moroilgin-lantegia sartu eginda, an etxerako kaxaska mitxkatzen zuan. Baina mingana ^(zuzunukatu) itzasi zaplarik, odola zerauzgari. Pozik, baina, zagon sugea, buenia andegatzen zualakoan; alik eta bere mingana osorik andegatu zuan.

Ipuinondo. Ipuina dagokio liskaritan beren buruari kalte egiten diotenei.

IV.

Larkainpa ta aranoa

Larkainpaok egaz egiteko irakaspena aranoari zerkayon. ^{ta} aren isatetik ori urutiko zala aranoak adiazirik, bera arinez ta areajo. Erpetan, ba, aranoak artu ta zora yasarik, bapetan axhatu zuan, ta gixaxon aitzetan erori ta lertu zan.

Ipuinondo. Ipuinak darakus askok beren buruari kalte egiten ditela gurbilagoen omunik aintzat ee artirik.

V

2

Asto ta aceria

Zeci-larix gantuta, asto bat orandik zebitan abere enparnuak
 iutika. Aceria ikusita, bera ere izuta naitik zeragoyon. Bana aiantza
 entzun izan zion aceriah, zutian; "yahizu ondo in ere eura beldeh
 izango mintakela, aiantza egiten eapa' zintut entzun".

Ipuinondo. Ipuinak darakus ikasterik gabeko batetik, inoren
 antza nikosi emanik ere, erausminex dirana salatzen dutela.

VI

~~Alanda~~ Olo ta enara

Olo batek suge-ariaultzak epate ta ayolax berotirik, sugehur-
 meak atara zituan. Enarak, bera ikusitakoan, ezan zion; "kirtan oi,
 inori bano len zeri kalte egingo dirutenok zergatik azten ari zara?"

Ipuinondo. Ipuinak darakus biots okeria, ongiak amudienak arteta ere,
 erigaitzak dala.

VII

Epitxara ta inuria

Negutian, gariak ezte xirala-ta, inuria legortzen ari zian.
 Epitxara zose batek yatehorik zeskayen. Bana ayek zintaten; "zergatik
 ez dezu udan yatehorik bildu?" Ark biiz; "betarik ez dizean pre ce;
 eresika zamurki naragoyon-eta". Barrea ayek zerantxukitor; "uberoz,
 eresi-ekero, negutian dantzan gizan".

Ipuinondo. Ipuinak darakus ez dala ezertan ere zabari izan
 beari, atsekabe ta galbidera ez etortzeko.

VIII

Olo uietan eulka

Uliak ^{otaz} zekukan uriko ariaultzak ciuten zituan; ta aren bai-
 nean urimokora zegoala niste izanik, il xuan eta besti oloen idekor
 aurikatu zuan. Beraz, ~~niste~~ altxoria batetan aurkitzeko niste,

zeukan gutxitzea ere aitu zitzaion.

Ipuinondo. Ipuinak darabuz aurkituak use bear' dala, ta bete ceberitit' igesi.

IX
Belaxka ta usoa

Usategi baten uso guri aziak ikusitakoan, belaxka bat, bere larantza zunita-ekero, aratu zan, maikidetzat ayekin beritako. Isilik egon zan artian, ayek, usoa zalakoan, onaitu zuten. Beingoan, bera, ^{itxarpe} kua egin zuanokoe, usoaekin zan ezagutu ta mokoia, upatu zuten. Ta bera, ang, yatekorik ez zeukala, belaxkatara beriz itzuli zan. Ayek ere, margoarengatik ez zerantelarik, berekin yatek genduzioten. Ora, ba, yateko bi naitakoan, bat ere ez ^{zan} iritsi.

Ipuinondo. Ipuinak darabuz daukagunex etsi bear' gerala, gogalberik ^{irabazirik} ezertarako ez gaituala urgaxten, ta onait' ere daukaguna bera kentzea digula.

X
Otsa ta lertsoina

Zinturican otsoari ezur' bat kokatu zitzaion, eta lertsoinari sari lemayokela gaxoak esan zion, aurrek buua sartu ta ezuria aterako ba'lio. Lertsoinak, mokoluz' da-ta, atera ta saria ^{iritsiki} eskatu zion. Barez ta ayinak xoroatirik, otsoak xesuzon; "maikoa dezu saria, otsoaren as ta ortetik lepora osatik atera dezula-ta, kallirik artu gabe."

Ipuinondo. Ipuina dagokie galkoritik iritendakoan, aurrek atera dituaneci orilake ehar' ordaina itzultzen duten maltzi' orri.

XI
Orcin ta matsondoa

Eiztaneci igesi, matspean orcin bat ostendi zan. Pixhat ayek aurreratu ziranean, orcin, ~~orcin~~ ^{zela} aras ostetik zegolakoan, mati-ortek

Ipuiñondo. Ipuyak darakus askok beren buruari kalte egiten diotela, gurbilagoen onurik aintzat ez arturik.

[2]

V

Asto ta azeria

Leoi-laruz yantzita, asto bat or andik zebillan abere enparauak izutzen. Azeria ikusita, bera ere izutu nairik zeragoyon. Baña arrantza entzu izan zion azeriak, ziotsan: “yakizu ondo ni ere zure beldur izango nintzakela, arrantza egiten ezpa’ziñut entzun.”

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus ikasterik gabeko batzuek, iñoren antza urkoei emanik ere, erausmiñez dirana salatzen dutela.

VI

~~Olanda~~ Ollo ta enara

Ollo batek suge-arraultzak epatu ta ayolaz beroturik, sugeku-meak atera zituan. Enarak, bera ikusitakoan, esan zion: “kirten ori, čiñori baño len zeorri kalte egingo dizutenok zergatik azten ari zera?”

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus biotz okerra, ongirik aundienak artuta ere, ezigaitza dala.

VII

Txitxarra ta iñurriak

Negutean, gariak ezetu zirala-ta, iñurriak legortzen ari ziran. Txitxarra gose batek yatekorik zeskayen. Baña ayek ziotsaten: “¿zergatik ez dezu udan yatekorik bildu?” Ark berriz: “betarik ez-deñ izan ere ez; eresika zamurki neragoyon-eta.” Barrez ayek zerantzukioten: “udaroan eresi-ezkero, negutean dantzan egizu.”

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus ez dala ezertan ere zabar izan bear, atsekabe ta galbidera ez etortzeko.

VIII

Ollo urretan errulea

Urliak olloa zeukan urrezko arraultzak erruten zituana; ta aren barnean urre-mokorra zegoala uste izanik, il zuan eta beste olloen idekoa aurkitu zuan. Beraz, ~~urretan~~ altxorra batetan aurkitzeko ustez, [3] zeukan gutxitxoere aitu zitzayon.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus aurkikoaz ase bear dala, ta bete ezinkeritik igesi.

IX

<Iskiñoso> Belaxka ta usoak

Usategi baten uso guri aziak ikusitakoan, belaxka bat, bere larantza zuritu-ezkero aratu zan, maikidetzat ayekin bizitzeko. Ixillik egon zan artean, ayek, usoa zalakoan, onartu zuten. Beingoan, baña, oartzeko kua egin zuanekoxe, usoak zein zan ezagutu, ta mokoka uxatu zuten. Ta bera, ango yatekorik ez zeukala, <izkiñosoetara> belaxkatara berriz itzuli zan. Oyek ere, margoarengatik ez zezautelarik, berekin yatea gabendu zioten. Orra, ba, yateko bi naitakoan, bat ere ez <zuan> ~~du~~ iritsi.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus daukagunaz etsi bear gerala, gogaldurik <irabazmiñak> ~~eukimiñak~~ ezertarako ez gaituala urgazten, ta maiz ere daukaguna bera kentzen digula.

X

Otso ta lertsoiña

Zintzurrean otsoari ezur bat kokatu zitzaion, eta lertsoiñari sari lemayokela gaxoak esan zion, aunek burua sartu ta ezurra aterako ba'lio. Lertsoiñak, moko luze da-ta, atera ta saria <isituki> eskatu zion. Barrez ta agiñak zorrotzurik, otsoak zesayon: "naikoa dezu saria, otsoaren ao ta ortzetik lepoa osorik atera dezula-ta, kalterik artu gabe."

Ipuiñondo. Ipuiña dagokie, galtzoritik irtendakoan, andik atera dituanei orrelako eskar-ordaiña itzultzen duten maltzur orrei.

XI

Orein ta matsondoa

Eiztariei igesi, matspean orein bat ostendu zan. Pixkat ayek au-
rreratu ziranean, oreña, [~~irak. ez.]~~arras <zearo> ostenik zegola-
koan, mats-ostoak
[4]

yaten asi zan. Osto-ikaraz, eiztariak itzuli ziran, ta piztiren bat osto-
pean ostenik zegola, egitan zegonez, uste izanik, oreña azkonka il
zuten. Aunek, ba, iltzean, orrela zerausten: "yasanbearra yasaten
baidet, gaizkatu naunari kalterik ezin egin nizayoke ta."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus Jainkoak, onegillei kaltez dabiltzanak,
miñez yotzen dituala.

XII

Txakur. ollo ta azeria

Txakur ta ollar elkartuta, bide egiten zebiltzan. Arratsaldera-ezke-
ro, ollarrak lo zegian zugatz baten gañean; txakurrak, ostera, zugatz
beraren azpiko utsunean. Oi duanez, ollarrak gautan ots eginda,
entzun zion azeria atxintxika arganatu zitzyon, ta azpitik zegola,
beragana yeixteko zeskayon. Azpian lotan zegon atezaya urretik
iratzarri bear zala ollarrak ziolarik, aunek iriki-ezkero, yeixtekotan,
azeria deyez asi ta txakurrak itxumustuan yauzi ta porrokatu zuan.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus iñor sena ba'da, datorkion etsaya
indartsuagoei amarruz igortzen diela.

XIII

Leoi. asto ta azeria.

Leoi, asto ta azeria elkar batzaldurik, eizan irten ziran. Eizaki ugari
bildutakoan, leoyak astoari agindu zion bakoitzaren laña bereizteko.
Astoak, iru zati berdin eginda, aukeran eskeñi zizkien. Leoyak aserrez
astoa iretzi zuan. Bereala azeriari agindu zion uzitzeko. Aunek, ba,
dana moltzo baten bildurik, beretzat pixkat utzi zuan. Leoyak esan
zion: "iñorik yayoena, ¿nork irakasi dizu orrela uzitzen?" Azeriak ari:
"astoaren zori gaitzak."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus urkoen zori gaitzak gizonei senabide-tzat [irak.-ez.] zayetela. [5]

XIV

Txakurak ausk egin ziona

Txakurak autsikitako norbait osagille billa or andik zebillan. Urliak aurrkitu zuan, eta zeren billa zebillan igerririk, esan zion: “zure buru osatu nai ba’dezu, ogia ar ezazu, ta zauri-odolez igortzita, autsiki zaitun txakurrari yateko emayozu.” Ark barrez zerantzuyon: “ori, or-dea, ba’nengi, uriko txakur guziak autsikiko niñukete.”

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus zitala danak, ongiak artuta ere, kalte egitera azkarrago biurtzen dala.

XV

Eultxo ta leoya.

Leoigana elduta, eultxoak ziotsan: “zure beldur ez naiz; ni baño indartsuagoa ez zera. ¿Zein ote da, beraz, zure azkartasuna? ¿atzaparrretaz karramiztekoa, ala? ¿ortzez ausk egitekoa edo? orrela diardu bere senarrarekin emazteak ere. Neu, ordea, zu baño geyegi naiz azkarrago. Bestela, burrukan asi gaitezen, nai ba’dezu.” Berealaxe, tutu yorik, leoyari itsatsi zitzayon, aurrpegiko billutsuneak sudur aldean zikatuz. Leoyak berak bere burua urratzen zuan bere atzaparretaz, aserre izan arteraño. Eultxoak, baña, leoya azpiratu ezkerro, tutu yo ta garai-oyu eginda, egan yoan zen. Ta amareunean atzituta armiamak yaten zuanean, gaxoa adiaz zegon, mamorro zingil azpian bukatu bear zala-ta, abererik nausiarekin burrukatu zan berbera.

Ipuiñondo. Ipuiñak dagokie aundiak porrokatzen dituztenei, eurak, berriz, txikien azpian porrokatu rik gelditzeko.

XVI

Txakur ta otsoa

Okullu baten aurrean txakurra zegon lotan. Atxintxika otso bat arganatu, ta bera yanaritzat iresten asi bear zanean, txakurrak garai artan ez iltzeko eskatu zion. “Ointxe, ba”, –ziotsan– “aul ta me nago. [6]

Pixkat, ordea, itxoin ba'zenu, ezteyak aurki nere nausiak egingo dituzte, ta arézkerero, oparo nik yandakoan, oturuntza gurixeago naukakezu." Erausiok, beraz, onarturik, otsoa aldendu zan. Egun batzuen ondoan itzulirik, txakurra aurkitu zuan goiko soralluan lotan. Ta azpian egonda, txakurrari beragana dei zegion, lengo egiunea gomutarazten. Txakurrak, baña, zion: "Otso ori, geroenean, okullu aurrean lotan ba'nakutzu, ezteyaren iguri berriz ez egon".

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus edolako galtzoritik ongi irtendako gizon zurrak, bertara ez berriz itzultzeko beti ernai bizi dirala.

XVII

Asto ta baratzaya

Baratzai baten lan-astook, yan urri ta lan ugari zala-ta, Jainkoari eskatu zion baratzayak yaregin eta beste yabe bati saldu zizayola. Jainkoak aditu ta eltzegille bati saldu zedilla agindu zuaneko, astoa len baño nekezago zebillan, zama, buztin ta eltzeak eroanik. Beraz, yabea aldatzeko eske berriz asi zan, ta larrugin bati saldua izan [izateko] zan. Lengo yabeak baño gaiztoagoren mendean erori zala, ta gertatzen zitzaizkienak ikusirik, intzirika zerasan: "iene errukarria! lenbiziko yabenean gelditzea obe nuke; oraingoak, dakustanez, nere larrua landuko du-ta."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus otseiñak lengo nausien uzi oi [irak- ez:] dutela, berriak ezagun ezkerero batez ere.

XVIII

Zekena

Zeken batek bere ogasun guziak dirututa, urre mokor egin ta bazter baten eortzi zuan, berekin bere biotz ta gogoa ere eortzirik; eta egunoro artara begiratzen ziyoan. Nekazari iñorbatek bera oartu ta egindakoa igerririk, mokorra atera ta ostu zuan. Arrezkerero, zekena berriz itzuli ta utsunea ikusi zuanean, deitorez asi zan bere buruko illeak ateratzen. Orrenbeste naigabeturik ibiltzen iñorbaitek [7] ikusirik, zesayon: "ez orrenbeste mindu, aizkidea; urrea izan arren, urrerik ez zeukala-ta. Arriren bat artu, ta urre orde yarrizu, ta zure urrea dala uste ezazu; ainbaterako izango zaizu; dakustanez, ba, urrea zenuanean, urre-erabiltzerik ez zenuan."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus ezertarako ez dala eukitzea, erabiltzerik gabe.

XIX

Azeri ta akerra

Azeri ta akerra egarri zirala, osiñera yetxi ziran. Edan ezkeru, igobideren kuskan akerra ari zalarik, azeriak ziotsan: "entzindu; bion onerako zerbait asmatu det. Zutik yarrita, aurreko oñak ormari ezartzen ba'dituzu, ta adarrak ere aurérantz bigurtzen ba'dituzu, ni zure bizkar ta adarren gañetik igo ta yauziko naiz osiñaren atera, ta [~~irak-
ez-~~] gero zeori emendik itoiko zaitut. Artara berealaxe akerrak etsirik, bestea atera yauzi zan, eta iyutika pozik zebillan osin-aoaren inguru. Akerrak, ordea, atarra zegion, egiunea autsi zualakoan. Azeriak, berriz, zesayon: "bizar-ille aña asmabide ba'zenu, ez ziñake <lenbizon> yetxi, gorabidea aurretik ikertzeke."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus gizon zurrak eginbearren irteraera aurretik gogaldu bear duala, ta gero ayetan ekin.

XX

Katu ta saguak

Etxe baten sagu ugari zebiltzala katu batek yakiñik, ara yoan zan, ta ban bana guziak arrapatu ta iresten ari zan. Ayek egunoro lagunak suntsitzen zirala oarturik, elkar zesaten: "beera ez gaitezen yetxi; onera, ba, katua ezinda, gaizkatuko gera-ta." Katuak, baña, sagu beerakorik ez zegonekoxe, marroz artara eratortzeko erabaki zuan. Gora igota, kaku batetik zintzillikan yarri zan, alegia il zala eginda. Baña saguetako batek zear begira ta bera ikusirik, esan zion: "zorru utsa ezpa'ziña engoitik ere, ez nintzaizuke urbilduko."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus, zitaltzat iñor oartu-ezkeru, aren iruzurrez ez dutela gizon zurrak utsik egiten. [8]

XXI

Iñuri ta usoa

Iñurri bat egarri zala, iturrira yetxi <izan>, ta ur biziak zeroala, ito bearrez zebillan. Ori uso batek ikusirik, zuaitz-gail bat erauzi ta iturrira

bota zuan; ta iñurria, aren gañean yarrita, gaizkatu zan. Ori bein-ezke-ro, eiztari batek, likin-zotzak atonduta, usoaren zai ziarduan. Iñurriak, baña, ori ikusirik, eiztaria [~~irak. ez.~~] zikatu zuan. Miñarren, aunek sotzak yaurti zituan, eta usoa igesten utzi zuan.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus ongilleei eskar egin bear zayela.

XXII

Andre ta mirabeak

Etxeko andre batek gautan bere mirabeak lanerako esnatu oi zituan ollarritean. Ayek, betiko lanez atsekabeturik, ollarra il bear zala erabaki zuten, andreari gautan yeikirazten ziola-ta. Baña kalte gorriagoan, ori egin ezkeru, erori ziran. Andreak, arean, garairik ez zekiela, yeikirazten zien goizeago.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus gizon askori beren asmuak galbidet-suak zazkiela.

XXIII

Zaldi ta astoa

Zaldi ta astoa zituan norbaitek. Bidean zebiltzala, astoak zaldia-ri esan zion: "nere zama ar ezazu, aizkidetzat nai ba'nauzu." Ez zuan, baña, besteak etsi. Astoa, ba, nekearen nekez erori ta bukatu zan. Arrezkeru ugazabak zama guzia, baita astalarrua geigarritzat ere, zaldi gañean ezarririk, zaldia-ki miñez ots zegian: iene errukarria! ¿zer yazo zait gaixo auni? Zama arinik ez det eraman nai, ta ointxe dana, larrua ere bai, eraman bear.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus aundizki ta txikiak erkidean ibilki, ba-tak ta besteak ondore ona bilduko dutela. [9]

XXIV

Arrantzalle ta arraintxo

Arrantzalle batek atarraiña gezalan sartu ta arraintxoren bat atera zuan. Txikitxo-za zala-ta, arraintxoak zerautsan ez ze<za>la orren goi-zetik arrapatu bear. "Azi ta elduago naikenean", -ziotsan- "arrapatu al nazazuke; obe izango nauzu-ta." Arrantzaliak zerantzuyon: "kirten

aundia izango nintzake, ordea, itxoin bear zayon onaurkiaren ustez, eskuan daukana askatuko ba'nu."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus zoroa dala eskuan daukan uraxe, txikia ere, uzten duanak, aundiago zerbaiten iguriki.

XXV

Nekazari ta bere semeak

Nekazari batek, bizitza bukatzerakoan, bere semeak lugintzara yoak nairik, dei egin ta esan zien: "ene semeak; nereak laster egingo du noski. Billa ibilki, aurrkituko dezute, nik mastian eortzi dedan guzia." Ayek, ba, altxorra <ango nonbait> eortzi zuala uste izanik, masti-lurra, aita il-ezkeru, barneraño atxurtu zuten. Altxorrik, orraitinño, ez zuten aurrkitu. Baña ederki atxurtutako mastiak zitu ugariago ekarri [~~irak. ez-~~] zien.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus gizonen altxorra lana dala.

XXVI

Seska ta oliandoa

Egoarri, indar ta atsea dala-ta, ziarduten seska ta oliandoak. Seskari oliandoak yauzkikatzen zion aula zala, ta [~~irak. ez-~~] inongo aize-boladarekiko amorbera. Seska ixillik zegon, itzik ere ari egiteke. Ta pixkat itxoin ezkeru, aize-erauntsia sortu zaneke, seska, dardar ta beera eginda [~~irak. ez-~~] ere, osorik yeiki zan; oliandoa, ostera, erauntsiari gogor zegiola-ta, aize-indarrez urratu zan.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus [~~irak. ez-~~] aundiagoekiko burrukazaleak baño azkarragoak dirala, inoizko inkari ta indartsuagoei gogor ez dagietenak. [10]

XXVII

Irudin-puskatzallea

Zurezko yainkoa norbaitek zuala, bere lagun etortzeko zeskayon. Orretan ziarduala ere, noaroin bizibearrez ziraula-ta serreturik, yainkoizun ura ankatik yaso ta lurrera erayo zuan. Buruak tupustuan kask ta ler egindakoxean, urrea patsatan ixurtzen ari zan. Ta gizonak ura

bildurik, ots egiten zuan: "bitzi ta eskar gaiztokoa zera noski, nere ustez bederen; zure gurtzan ari nintzanean, bada, alper utsa ziñudan; ointxe, ostera, yo zaitudan ezkeru, orren oparo ordaiña damaidazu.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus ez dezula urgazirik iritsiko zital danari gur egitez, bai beintzat, ostera, bera yotzez.

XXVIII

Azeria

Matzuriotan atzitutako azeriak, buztana antxe utzirik, igesi ezkeru, bizitza aalkez ezin eramatekotzat zeritzan. Guzien andegaz berea estaltzekotan, beste azeriak ere artara limurtu erabaki zuan. Guziak, ba, bildu ezkeru, buztana moztu zezatela aolkatzen zien, ezertarako ez ezen, alperrikako zama ere zeramatelakoan atzetik dingillizka. Ayetako batek, baña, erantzun zion: "<laguna>, orrelako onurik ez <ziñiguke> [~~zigukez~~] emango, zure onerako ezpa'litz."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus lagun urkoei zitalak onu dagiela, ez euren ederrez, bere buruaren onerako baizik.

XXIX

Otso ta atsoa

Otso gose bat or andik zebillan yanari-eske. Bazter batera etorri-rik, ume negarretan entzun zuan eta atsoa ari esaten: "negarrok utzi; bestela, otsoari zamayoket ointxe bertantxe." Egia atsoak zesalakoan, otsoa luzaro gelditu zan. Baña arratsaldera-ezkeru, atsoa berriz entzun zuan umeari ereguz esaten: "enetxo, onera otsoa ba'dator, ilgo bai-degu." Ori entzunda, yoan zan otsoa, esanik: " baserri ortan, bat esan, eta beste egiten dute." [11]

Ipuiñondo. Ipuiñak dagokie egiterik ez dutenei esan bezalakorik.

[~~irak-ez-~~] XXX

Artzai ta itxasoa

Itxasaldean artaldetxoa larratzen ari zan artzai batek, itxasoa esnetan ikusirik, salerosketan itxasoratu nai izan du. Ardiak, ba, saldu ta [~~irak-ez-~~] <datillak> erosi ezkeru, ontziratu zan. Baña ekaitz gogor batek erauntsita, urpera-agian ontzia zebillalarik, zama dana urtara

bota zuan, eta nekez gaizkatu zan ontzi utsarekin. Egun askoren ondoan, itxasoa eznetan zetzalarik, alako naretasuna eder zuan etorkin bati, artzayak erantzun zion: "datil-gose da, dirudienez; argatik ekuru <bide> dago."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus naigabeak gizonei ikaspidetzat oi zazkiela.

[~~irak. ez.~~] XXXI
Leoi ta azeria

Leoi batek, zar eginda, yatekorik bildu eziñez, erabaki zuan zerbait amarruz egiteko. Obi batera eldu, ta an zetzala, alegia eri zala egiten zuan. Ikerketan urrbiltzen zitzayen abereak atzi ta iresten zituau. Abere asko orrela porrokatu izan ziran. Amarru ura azeriak ulerturik, arengana yoan zan, eta obi-ataurrean gelditurik, nola ote zan galde egin oi zion. "Gaizki"-leoyak erantzun ta zergatik sartzen ez zanik galde egin ziola, azeriak zerasayon: "sartutako askoren aztarinak dakuzkialako; irtendakoenak, ostera, gutxi."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus <galtzoria> ezaubide agiriz dazauten gizon zurrak, berari igesten diotela.

[~~irak. ez.~~] XXXII
Azeri ta tximua

Beiñola senbako abere-batzarrean tximu batek dantzan egitez ospe aundia irabazitakoan, ayek buruzagitzat aukeratu zuten. Inñartsiz zegokion azeri batek, matxurio baten aragia ikusirik, tximua lagun-artu ta ara eraman zuan <esanik> opari ura berak noski idoro: ez zuala,

[12]

bañan, ukitu nai, buruzagiari legeak damayolako. Ta eragiten zuan, benetako buruzagi-zurrian, oparia beretzeko. Tximua, beraz, ayolarik gabe aurreraturik, matxuriotan atzituta gelditu zan; ta azeriari akarrez zeragoyon, bera atzipetu zualako. Azeriak, ordea, zerantzuyon: "tximu ori, orren kirtena zeralarik, senbakoen buruzagia izango al zinake?"

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus gaitzetara yausi oi dirala arazo bazuek gogaltzeke beren gain artzen dituztenak.

XXXIII

Erbia ta igelak

Beñola erbiak batzarrean bilduta, il agian ta beti beldur bizi bear zirala-ta, elkar deitoratzen zuten; bai gizonak, bai txakurrak, baita arranoak eta beste askok ere porrokatzen zituala; obe luketela bein-gotz iltzea, beti ikaraz bizi bear baño. Asmo orretaz, aintzirara guziak leyatu ziran, bertara amildu ta <antxe> itoak izateko. Aintzira-ertzetan exeririk zeuden igelak, anka-yoko aren zarata entzunik, urtara yausi ziran; eta erbirik gibelaundiena zirudian batek, orrela zerasan: "lagunak, geldi; ez ezazute zeroyen kalterako ezer ere burutu; ikusten dituzute-ta, zuek [bezaín] <baño> beldurti <ago> diran beste aberek."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus zori gaitzokoei zori gazitoagokoak izan oi zazkiela pozgarritzat.

XXXIV

Tximu ta izurdea

Itxasoan dabiltzanak, bidea arintzeko, Melita'potxolo ta tximuak eroan oi dituztenez, itxasgizon batek tximua berekin zeroan. Atike'ko Suni'muturrerakoan ekaitz zakarra sortu zan. Ontzia iraulitakoan, guziak igeri zebiltzala, tximua ere igeri zebillan. Ikusi zuan izurde batek, eta gizona zalakoan, urbildu zitzaion, ta bera irozorik leorrera eraman zuan. Baña atendarrentzako itxasate Peirai'aldera-ezkero, tximuari galde zion yayotzaz atendarra ote zanik. Bayetz tximuak, [13] Bayetz tximuak, ta are guraso argien seme yayo zala erantzunda, izurdeak berriz galde zion Perai ote zezaunentz. Perai gizona zalakoan, tximuak aizkide mamin eta nabasi zuala esan zion. Orrenbes-teko gezurrez aserretuta izurdeak murgildu ta illerazi zuan.

Ipuiñondo. Ipuiña[~~h~~] berentzat ar bezate, egia ez dakitelarik ere, atzipetu nai dutenak.

XXXV
Emaztea

Senar mozkorti zuan emazte batek. Girin au berari erauntzi nairik, ara zer asmatu zuan. Lo sorroan ta ilda bezain sorayotuta epaturik, leporatu ta ildegira eroan zuan, eta yoan zan. Esnatu zala edo, uste zuanean, urbildurik, ildegiaren atea yo zuan. "¿Atea nork yo du?" esan zuan senarrak. "Nik det,"-zerantzuyon emazteak- "ilda-koei yanaria nakarkiedala." Senarrak ari: "ene kutun, yatekorik ez, edatekorik, baño, ekatzu: gogait naragizu yanaria gomutaratzen, edaririk, ordea, ez." Emazteak, bere bularra yoka, zion: "ene negargarria, amarruz ta ere, ezer ez det irabazi; ez zera sentsutu, senar ori, lengoa baño, ostera, gaiztoagoa zaitut orain; obena oikoa dezula-ta."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus ez dala luzaro egite okerretan yardun bear; nai ta nai ez, oikuntza gañean yartzen zaigu-ta.

XXXVI
Leoi, otso ta azeria.

Leoi zar bat obi baten gaxorik zetzan. Beste abereak, azeria kenduta, aurki zeuden buruzagia ikertzeko. Abagunea otsoak arturik, azeria leoyaren aurrez salatu zuan guzien buruzagia ezertzat ere ez zuala etsi, ta argatikantxe ez zala ikertzen etorri izan. Bertantxe, baño, agertu zan azeria, ta otsoaren azken itzak entzun zituan. Aren aurka leoya orruz zegon. Azeriak, ordea, bere burua zuritzeko, unetxo bat eskaturik, zion: "emen bildu diran auetako nor izan ote zaizu ni [14] bezain onaurki? Edonon [~~irak- ez-~~] usnan ibilki, zuretzat osabidea ikasi diot sendatzalle bati." Bertantxe leoyak agindu zion osabidea azaltzeko. Ta azeriak esan zion: "otsoren bat larrutu, ta aren larru beroa yantzi ezazu." Ta otsoa lur yo zetzalarik, azeriak barrez zerasa-yon; adeira, beraz, ez, ordea, gorrotora nausia zirikatu bear da".

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus iñoren kalterako zerbait asmatzen duan, bere buruaren kaltera[~~ko~~] txedera bigurtzen duala.

XXXVII

Ermes ta aizkolaria

Ibai-ondoan egur egiten urliak aizkora urtara erortzen utzi zuan. Arazo artan, ba, ibai-ertzean exerita, deitore egin zuan. Ermes'ek zioa ezautu ta gixaxo artzaz errukiturik, ibaira yetxi zan, urrezko aizkora bat atera zuan, eta galdetu zion uraxe ote zanik berak galdu izan zuana. Ezetz zerantzuyola, berriz yetxi zan, eta zillarrezko beste bat atera zuan. Ori ere berea ez zuala ziolarik, irugarren aldiz yetxita, arena atera zuan. Uraxe bai zala galdutakoa aizkolaria esanik, Ermes'ek, aren zindotasuna onarturik, aizkora guziak oparizat eman zizkion. Lagunei aizkolaria gertutarikoa zeatz azaldu zielarik, ayetako batek berdin egiteko gogoa artu zuan; ta, ibai-ertzera eldurik, bere aizkora beraizik ur bizira utzirik, exeri zan negarrez. Ari baita Ermes aurkeztu zitzaion, eta negar zioa igerritakoan, len bezela yetxi zan, urrezko aizkora bat atera zuan eta galdetu zion ura erori ote zitzaionentz. "Ori bai da noski", aizkolaria esan zionean, Ermes'ek, aren besteko lotsakaberia gorroturik, aizkora [~~irak ez~~] ura eutsi ez ezen, arena ere ez zion eman.

Ipuinondo. Ipuinak darakus Jainkoak zindoei urgazi damayen giñon bertan, okerre aitzikoa agertzen zayela.

XXXVIII

Arrano ta azeria

Arrano ta azeriak, aizkidetuta, erabaki zuten elkar aldean [15] bizitzea, aizkidegoa elkar yardutez sendotzeko. Kabia arranoak egin zuan zugatz gora gañean; azeriak ume egiteko sasi urkoa autatu zuan. Beingoan, yatera azeria irtendakoan, arranoak, yatekorik ez zuala, sasira egaz yetxi zan, eta azelumeak eramanik, oturuntza ederra egin zuan bere txitakin. Itzultzean, azeriak egindakoa yakiñik, umeen eriotza baño apendu eziña garratzago zeraman; lurrekoa zalarik, egaztirik ezin atzeman zualako. Ta beraz, urrutik egonda, bere etsayari biraoz zegokion; makalak ere ori erraza dute-ta. Baña geroxeko beingoan auntza landan inortzuek sakaildurik, arranoak, egaz ara yetxita, aren zati bat illanti ixioekin arrapatu ta kabira eraman zuan. Aldi artantxe sorturiko aize-boladaz garra zabaldu zan, ta egalik orduko ez zuten arrano-txitak lurrera erreak erori ziran. Leyaz aratu zan azeria, ta arranoaren begitan, iretsi zituan.

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus aizkidetasuna ausi dutena[~~k~~], kalte egin dienen apenari igesi-arren, makalak diralako, ez zayola bederen Jainko zuzentasunari igesirik egingo.

XXXIX

Otso ta ardiak.

Izkera berbera abereak zerabiltenean, otsoak ardien arrka gudua eraiki zuten. Baña txakurrak ardien alde burukatu ta otsoak oildu-ezkero, otsoak ardiei geznari bat igorririk, esan zieten txakurrak otsoei salatu bear [~~irak. ez.]~~ zitzazkiela, baldin burukaren beldur gabe bizi nai ba'zuten. Ardiak ituna tentelkeriz onarturik, txakurrak <otsoei> salatu zaizkienean, auek bai [~~e~~]txakurrak sakaildu, baita ardiak gero erraz porrokatu zituzten.

XIL

Bidaztiak

Ibai ondoan zebiltzan bidazti batzuek egi batera eldu ziran; eta berenganantz ayen-sendorra igeri etortzen zekustela, ontzi aundiko [~~zala uste zuten. Bertara yeikitzeke gerturik,~~] [16] zeritzaten, ta bertara igotzekotan aren zai gelditu ziran. Baña, aizeak eraginda, ayenak urbillagotu zitzazkienean, ontzi aundirik ez, potin baño zekustela uste zuten. Gero, aldamenera zetorzkienarik, ayenak zirala ikustean, elkar zerautsaten: "alperrik noski geuden, ezer ere ez zanaren zai."

Ipuiñondo. Ipuiñak darakus itxumustuan izugarriak diruditen iñor-tzuek, ezaupidera-ezkero, ezer ez aintzakotzat agertzen dirala.

Oharrak

I. Azeria

- *alegiari*: antzezlari. Ez DTn, ez AIZen, ez DVEFn, ez Eln ezta OEHN ere. Olabidek sortua. Cf. Chambry 43: "acteur"
- *atuxak*: hatuak, puxkak
- *zesan*: *ad. tr.* 'esan' (hark hura, -ahala +lehenaldia)
- *Ipuiñondo*: Cf. DT: "Catástrophe, fin de la fábula y tragedia, *ipuiñondoá*". Cf. DBE: "**IPUINONDOA**... desenlace... de las fábulas". DVEFn ez dago.
- *aundizki*: handizki, handiki Cf. DVEF: ez adiera horretan. Cf. OEH: "1 **handiki** 2. Magnífico." Cf. Chambry 43: "magnifiques de corps"

II. Balbe ta agurea

- *Balbe*: Herio
- *Beingoan*: Behin batean
- *egur egin ezker*: egur egin ondoren
- *sendorra*: zama; sorta. Cf. Chambry 78: "broussilles"
- *darakus*: *ad. tr.* 'erakutsi' (hark hura, -ahala +orainaldia)

III. Sugea

- *morroilgin*: morroilogile, sarrailagile. Testuan 'errementari', 'arotz' adierak. Cf Chambry 77: "forgeron"
- *karraska*: karraka (metala edo zura berdintzeko edo leuntzeko tresna). Cf. Chambry 77: "lime"
- *zarramizkatu*: zarramikatu, harramazkatu
- *itzasi*: itzasitu, pitzatu, zartatu, artesitu...
- *artezi*: artesitu
- *zayolarik*: zitziolarik
- *andegatu*: andeatu, hondatu

IV. Lazkarrapo ta arranoa

- *Lazkarrapo*: dortoka, apoarmatu. Olabidek sortua: 'Lazkar[tu[tako]] +apo' hitzak elkartuz, beharbada; 'apoarmatu' bezala, baina alderantziz ('lazkar(tu)' *Sin.* 'lakar(tu)')
- *zeskayon*: ad. tr. 'eskatu' (hark hari hura; –ahala +lehenaldia). Badira adibide batzuk Hegoaldeko autoreetan, XX. mendearen hasieran. Cf. OEH **eskatu**: *deskatzubegu, dasketsot, deskaio*
- <zeragoyon>: ad. tr. Bizk. 'eragon' (–ahala +lehenaldia). Jardun, ari izan
- *bapetan*: bat-batean
- *gurbil*: *izond.* zuhur, prestu
- *onu*: aholku

V. Asto ta azeria

- *abere enparauak*: Bizk. gainerako abereak
- *zeragoyon*: ikus bedi "IV. Lazkarrapo ta arranoa"
- *ziotsan*: ad. tr. ziotson '-io-' aditza (hark hari hura, –ahala +lehenaldia)
- *ezpa'ziñut*: ez bazintut
- *erausmiñez*: erausteko edo hitz egiteko gogo edo nahi biziz. Ez DVEFn, ez OEHn. Olabidek asmatua. Cf. Chambry 267: *déman-geaison de parler*
- *dirana*: direna

VI. Olo ta enara

- *epatu*: topatu. Cf. DVEF: "**opatu** 4° *encontrar, rencontrer*. Cf. OEH: **topatu, epatu**" Cf. Chambry 286: "*ayant trouvé*"

VII. Txitxarra ta iñurriak

- *Txitxarra*: '-A' itsatsiduna, orduko denboran. Cf. DVEF eta OEH: **txitxarra**.
- *gose*: *izond.* gosebera, gosedun
- *zeskayon*: ad. tr. 'eskatu' (hark haiei hura, –ahala +lehenaldia)

- *ziotsaten*: *ziotsoten*. *Ad. tr.* ‘-io-’ aditza (haiek hari hura, –ahala +lehenaldia)
- *eresika*: kantuan. Cf. DVEF: “**ERESI** 1º canto, poema; chant, poème. Cf. OEH: “**eresi** (...) será a partir de finales del s. XIX cuando empieza a proliferar el uso de esta palabra. Cf. *NeolAG*”
- *neragoyon*: *ad. tr.* ‘eragon’ (–ahala +lehenaldia) ari nintzen, niharduen
- *zerantzukioten*: *ad.tr.* ‘erantzun’ (haiek hari hura, –ahala +lehenaldia)

VIII. Olio urre errulea

- *urre-mokorra*: *urre-puska*. Cf. Chambry: “masse d’or”
- *ideko*: *kideko*, *antzeko*
- *batetan*: Cf. DVEF: “**Batetan** de repente, al mismo tiempo; tout à coup, en même temps.” Cf. Chambry 287: “d’un seul coup”
- *bete ezinkeri*: *aseezintasun*, *diruzalekeria*. Olabidek sortua (*bete-ezin izond.* + -(K)ERIA). Cf. Chambry 287: “cupidité insatiable”

IX. <Iskiñoso> Belaxka ta usoak

- <Iskiñoso>: *eskinoso*. Cf. Chambry 163: “un choucas”
- *belaxka*: *belaxaga*. Cf. Chambry 163: “un choucas”
- *larrantza*: Cf. DVEF: “**LARRANTZ** talla de un animal; aspect d’un animal.” Chambry 163: “plumage”
- *zuritu-ezkero*: *zuritu ondoren*
- *kua egin*: Cf. “Alostorrea” herri-kanta: *Bela beltzak / Kua! kua, kua, kua leioetan*.
- *zezautelarik*: *ad. tr.* ‘ezagutu’ (haiek hura, –ahala +lehenaldia)
- *gabendu*: *debekatu*. Cf. DVEF: “**Gebendu** vedar; défendre”
- *naitakoan*: ‘nahitu’-tik. Cf. DVEF: “**Naitu** querer; vouloir”
- *gogaldurik*: *pentsaturik*. Ez da ageri DVEFn. Cf. El: “**gogaldu** (gogo-aldu) llevar en el pensamiento, concebir...” Cf. OEH: “**gogaldu** (...) *AGren* neologismoa” Cf. Chambry 163: “nous devons... nous dire”
- <irabazmiñak>: Olabidek sortua *dirudi*: *irabazteko gutizia edo grina*. Cf. Chambry 163: “la convoitise”.

- *urgazten*: laguntzen

X. Otso ta lertsoiña

- *lertsoiña*: lertsun
- *lemayokela*: *ad. tr.* 'eman' (hark hari hura, +ahala +alegiazkoa). Cf. OEH: "**eman** (...) Algunos autores del s. XX *reinventan* formas sintéticas de indicativo del tipo *damaio*, *damotso*, tripersonales pero con el infijo -a- propio históricamente de los bipersonales."
- <isituki>: hisiatuki, setaz, temaz
- *zesayon*: *ad. tr.* 'esan' (hark hari hura, -ahala +lehenaldia)

XI. Orein ta matsondoa

- *azkonka*: azkonak (gezi txiki batzuk) jaurtiz
- *zerausten*: *Ad. tr.* 'erausi' (haiek hura, -ahala +lehenaldia). Tes-tuinguru horretan, hala ere, Olabideren adizki trinkoen sistemari jarraikiz, hauekoko batek behar zukeen: *zerausan* (hark hura) edo-ta *zerauskien* (hark haiei hura). [*Oreinak*] *iltzean orrela zerau-san/zerauskien* [ehiztariei]. Cf. Chambry 103: prononça ces paroles.
- *gaizkatu*: salbatu (AGren neologismoa). DVEFn ez dago; bai, ordea, Eln.
- *Jainkoa*: Chambry 103: "le ciel"

XII. Txakur, ollo ta azeria

- **ollo**: '**oilar**' behar zukeen. Chambry 180: le coq
- *zegian*: *Ad. tr.* 'egin' (hark hura, -ahala +lehenaldia). Tradizioan *egin* aditzaren forma trinkoak erabilera ez-indikatibozkoetan ager-tzen dira (cf. OEH **egin**); dena dela, XX. mendearen hasieran, autore batzuek, haien artean Olabide, indikatiboan jokatzeko hasi ziren, garai hartako usadio garbizaleari jarraituz.
- *arganatu*: Cf. DT: "Recurrir a él, *arganatu*" Cf. DBE: "AR-GANATU Recurrir a él". Ez DVEFn; bai Eln.
- *zeskayon*: Ikus bedi "IV. Lazkarrapo ta arranoa"
- Ø: Cf. Chambry 180: "car il désirait embrasser une bête qui avait une si belle voix."

- *ziolarik*: *Ad. tr.* ‘-io-’ aditza (hark hura, –ahala +lehenaldia)
- *sen*: *izond.* erne; zentzudun Cf. Chambry: “les gens sensés”

XIII. Leoi, asto ta azeria

- **elkar batzaldurik*: ‘elkarrekin batzaldurik’ behar zukeen. ‘Batzaldu’ ez da ageri DVEFn, ezta EIn ere. Bai, ordea, EEIn. AGren neologismoa (Cf. OEH). Cf. Chambry 209: “ayant lié société ensemble”
- *lañ*: lagin; zati
- *uzitzeko*: banatzeko
- *senabide*: zentzabide; irakasbide Cf. Chambry 209: “on s’instruit”
- *zayetela*: zaiela

XIV. Txakurak ausk egin ziona

- *zerantzuyon*: *ad. tr.* ‘erantzun’ (hark hari hura, –ahala +lehenaldia)
- *ba’nengi*: banegi. *Ad. tr.* ‘egin’ (nik hura, –ahala +alegiakoa)

XV. Eultxo ta leoya

- *Eultxo*: Eltxo
- *ziotsan*. ikus bedi “V. Asto ta azeria”
- *azkartasun*: Cf. DVEF: “**Azkartasun** 1° fuerza, valor; force, valeur 2° **hazkartasun** solitud; diligencia; sollicitude, diligence.” Cf. OEH: “**azkartasun, azkartarzun. 2.** Diligencia. “Agilitas, [...] *agudotásuna, abiltásuna, azkartásuna*.” Cf. Chambry 188: montre de quoi tu es capable.
- *karramizteko*: karramixkatu, harramazkatu
- **zu baino geyegi naiz azkarrago*: zu baino azkarragoa naiz. Cf. Chambry 188: je suis beaucoup plus fort que toi.
- *itsatsi zitayon*: katigatu/lotu/oldartu zitzaion. Cf. DT: “**embarbascarse** (...) itsatsi”. Cf. DBE: “ITSATSI trabarse, enredarse.” Cf. DVEFn ez, adiera horretan. Cf. OEH: “**itsatsi** 1 (...) Enfrentarse, enzarzarse en una pelea.” Cf. Chambry 188: “le cousin fondit sur lui.”
- *aurpegi*: mutur

- *billutsune*: 'biluz + une' edo 'bilo-huts + une'. Olabidek sortua. Ez da ageri DVEFn ezta OEHn ere. Cf. Chambry 188: "le museau dépourvu de poil"
- *zikatuz*: zizkatuz, ziztatuz. Cf. DT: "Aguijar, cicatu". Cf. DBE: "ZIKATU punzar, aguijar". Ez DVEFn.
- *azpiratu ezker*: azpiratu ondoren. Cf. Chambry 188: "ayant vaincu le lion"
- *adiaz*: aieneka
- *zingil*: ahul, mehe
- **lpuināk dagokie*: *lpuina dagokie* behar zukeen. Cf. Chambry 188: ipuinoindorik ez dakar Chambryren edizioak. Pentsa daiteke, beraz, Olabidek gehitu zuela ipuinondoa. *lpuinak darakus* esapidea erabili ordez *lpuina dagokie* formula erabili zuen, ohi ez bezala.
- *porrokatu*: birrindu, xehatu.

XVI. Txakur ta otsoa

- *Okullu*: ukuilu
- **itxoin ba'zenu*: itxarongo bazenu
- *naukakezu*: *ad. tr.* 'eduki' (zuk ni, +ahala +orainaldia)
- *Erausiok*: berbok, hitzok; zaunkok. Cf. DVEF: "**ERAUSI** 2º charlatanería, murmuración; bavardage 4º ladrido; aboiement."
- *soralluan*: solairuan
- *zegion*: *ad. tr.* 'egin' (hark hari hura, -ahala +lehenaldia)
- *egiune*: itun, hitzarmen. Cf. Chambry 184: "leurs conventions"
- *geroenean*: Cf. DVEF: "**Geroenean** 2º a luego; bientôt. Cf. Chambry 184: a partir d'aujourd'hui"
- *ba'nakutz*: *ad. tr.* 'ikusi' (zuk ni, -ahala +orainaldia)
- *iguri*: zain

XVII. Asto ta baratzaya

- *baratzai*: baratzezain
- *Jainkoari eskatu zion*: Cf. Chambry 273: "il pria Jupiter"
- *yaregin*: askatu, libratu
- *saldu zizayola*: sal ziezaiola

- *aldatzeko eske*: Cf. OEH: “**eske** (...) *Kamiona gelditu ta eramateko eske*”
- *zerasan*: *ad. tr.* ‘erasi’ (hark hura, –ahala +lehenaldia). Cf. Chambry 273: “il dit”
- **obe nuke*: *hobe nukeen edo hobe nuen* behar zuen
- *dakustanez*: ‘dakusadanez’. *Ad. tr.* ‘ikusi’ (nik hura, –ahala +orainaldia). Cf. Chambry 273: “à ce que je vois”
- *uzi*: grina, irrika.

XVIII. Zekena

- *urre mokor*: lingote. Olabidek sortua. Cf. Chambry 344: “un lingot”
- **ziyoan*: *joaten zen* behar zuen
- *Nekazari iñorbatek*: nekazari batek Cf. Chambry 344: un ouvrier
- *deitorez*: aieneka
- *iñorbaitek*: norbaitek. DVEFn ez. Cf. OEH: “**inorbait** Alguien. v. **norbait**”
- *zesayon*: ikus bedi “X. Otso ta lertsoiña”
- *urrerik ez zeukala-ta*: urrerik ez zeneukan eta
- *ainbaterako*: hainbateko. Cf. DVEF: “**Ainbateko**. igual, idéntico; égal, identique”. Cf. Chambry 344: “le même office”
- *dakustanez*: ikus bedi “XVII. Asto ta baratzaya”

XIX. Azeri ta akerra

- *Edan ezker*: Edan ondoren
- *kuskan*: Cf. DVEF: “**Kus** 2º Var. de IKUS en los derivados”. Cf. OEH: “IKUSKAN II (Adv.). **1.** Viendo, contemplando, observando...”
- *ziotsan*: ikus bedi “V. Asto ta azeria”
- *entzindu*: fidatu. Cf. DVEFsupl.: “**ENTZINDU** fiar”
- *itoiko*: idokiko, aterako.
- *iyutika*: ikotika, jauzika

- *atarra zegion*: Cf. DVEF: “**Atarratu** 1º reñir violentamente; tancer ventement.” Beste forma hauen analogiaz sortua, beharbada: aharra eman, ahakar egin. Cf. Chambry 40: “lui reprochait”
- *zegion*: ikus bedi “XVI. Txakur ta otsoa”
- *zesayon*: ikus bedi “X. Otso ta lertsoiña”
- *asmabide*: Cf. Chambry 40: “d’idées”
- **ez ziñake yetxi*: *ez zinatekeen jaitsi* edo *ez zinen jaitsiko* behar zuen
- *irteraera*: konponbidea. Cf. Chambry 40: “la fin”
- *gogaldu*: ikus bedi “IX. <Iskiñoso> Belaxka ta usoak”

XX. Katu ta saguak

- *suntsitzen*: desagertzen
- **elkar zesaten*: Olabideren adizki trinkoen sisteman ‘elkarri zesayoten’ behar zukeen edota ‘elkarren artean zesaten’.
- *zesaten*: *ad. tr.* ‘esan’ (haiek hura, –ahal + lehenaldia)
- *gaizkatu*: ikus bedi “XI. Orein ta matsondoa”
- *marroz*: engainuz, iruzurrez. Cf. Chambry 13: “quelque ruse”
- *eratortzeko*: etorrarazteko DVEFn ez dago. Cf. El: “**eratorri** hacer venir”. Cf. OEH: “**eratorri** 2. Creado por AG”. Cf. Chambry 13: “pour les en faire sortir”
- *kaku*: gako
- *alegia il zala eginda*: hil zelako itxura eginda
- *zorro utsa ezpa’ziña engoitik ere*: itzulpen-akatsa dirudi; baiezko perpausa behar zukeen: ‘zorro hutsa izango bazina ere’. Cf. Chambry 13: “Quand tu serais sac, je ne t’approcharais pas.”
- *zitaltzat iñor oartzuz-gero*: *-tzat hartu* esapiderearen analogiaz sortua.

XXI. Inuri ta usoa

- *zuaitz-gail*: zuhaitz-aldaxka
- *gaizkatu*: ikus bedi “XI. Orein ta matsondoa”
- *likin*: biska, lika, lekeda
- *zikatu*: ikus bedi “XV. Eultxo ta leoya”

- *likin-zotzak*: txoriak harrapatzeko zotzak, gai likatsuz gantzutuak. Olabidek sortua.
- *Miñarren*: Cf. DVEF: “-**Arren** 2º Sufijo modal que se agrega a palabras que denotan pasión DAMUARREN, (movido) de pesar; POZARREN, (movido) de alegría”. Cf. Chambry 242: sous le coup de la douleur

XXII. Andre ta mirabeak

- *Etxeko andre*: Cf. Chambry 89: “une veuve laborieuse”
- *gautan*: ez dago halako erabilerarik ez DVEFn ez OEHn.
- *ollarrite*: egunsenti. Cf. Chambry 89: “au chant du coq”
- *arean*: Cf. DVEF: “**AREAN** 2º en realidad, ciertamente; en réalité, certainement.”
- *garai*: ordu

XXIII. Zaldi ta astoa

- *bukatu zan*: hil zen. Cf. DT: “**Fenecer** bucatu, acabar, finire.” Cf. DBE: “**BUKATU** concluir, fenecer”, DTtik hartua. Adiera horretan ez dago DVEFn. Cf. Chambry 141: “mourut”
- *geigarritzat*: Cf. Chambry 141: “même”
- *zegian*: ikus bedi “XII. Txakur, ollo ta azeria”
- *erkidean ibilki*: erkidetuz, elkar harturik. Cf. Chambry 141: “faire cause commune”

XXIV. Arrantzalle ta arraintxoak

- *atarraiña*: Cf. DT: “Atarraya, especie de red para pescar es voz Bascogada de atzi, *atzitu* coger y *arraya* pescado, se dijo *atziarraya* y después *atarraya*.” DVEFn ez dago. Cf. Chambry 26: “filet”
- *gezal*: *irud.* itsaso. Cf. DVEF: “**GESAL** 1º agua de mar, eau de mer.” Cf. Chambry 26: “la mer”
- *zerautsan*: *ad. tr.* ‘erausi’ (hark hura, –ahala +lehenaldia)
- *naikenean*: ‘naizatekenean’. *Ad. lg.* ‘izan’ (ni, +ahala +orainaldia) Cf. Chambry 26: “quand j’aurai...”
- *arrapatu al nazazuke*: harrapatu ahal nazakezu

- *zerantzuyon*: ikus bedi "XIV. Txakurrak ausk egin ziona"
- *onaurki*: Cf. DVEF: "**Onaurki**, las cosas provechosas, útiles; les choses profitables, utiles." Cf. OEH: "**onaurki 2. onarki**. (Adj.). Excelente, escogido, (el) mejor." Chambry 26: "butin"
- *daukana*: daukadana
- **uzten duanak*: *uzten duana* behar zukeen

XXV. Nekazari ta bere semeak

- *lugintza*: nekazaritza, laborantza
- *orraitño*: hala ere
- *zitu*: fruitu

XXVI. Seska ta oliondoa

- *seska*: kanabera
- *oliondo*: Cf. DVEF: "**Oliondo**, olivo; olivier"
- *Egoarri*: egonarri; iraupen, pairamen. Cf. Chambry 143: "endurance"
- *atse*: hats (*irud.* adore, kemen). Cf. Chambry 143: "fermeté"
- *yauzikitzen*: gaizkikitzen. Cf. Chambry 143: "reprochait"
- *amorbera*: amore erraz ematen duena. Olabidek sortua. Cf. Chambry 143: "sa facilité à céder"
- *zegiola*: ikus bedi "XVI. Txakur ta otsoa"
- *inka*: hinka, kinka
- *dagietenak*: *ad. tr.* 'egin' (haiek haiei hura, -ahala +orainaldia). Ikus bedi "XII. Txakur, ollo ta azeria"

XXVII. Irudin-puskatzallea

- *Irudin*: Irudi
- *bere lagun etortzeko*: laguntzeko. Cf. Chambry 61: "il le suppliait de lui faire du bien"
- *zeskayon*: ikus bedi "IV. Lazkarrapo ta arranoa"
- *noaroin*: noharroin, behartsu, erromes
- *yainkoizun*: jainkoizun, idolo
- *erayo*: puskatu, txikitu. Cf. Chambry 61: "le cogna"

- *bitzi*: bitxi. Cf. Chambry 61: "tu as l'esprit à rebours"
- *damaidazu*: Ad. tr. 'eman' (zuk niri hura, –ahala +orainaldia)
- *urgazirik*: laguntzarik

XXVIII. Azeria

- Matzurio: Lekukorik ez tradizio idatzian. *Sin.* 'lakio'. Cf. Chambry 41: "un piège"
- *zeritzan*: zeritzon. Ad. tr. 'iritzi' (hark hari hura, –ahala +lehenaldia)
- *andega*: gaitz, galera, kalte. Cf. DVEF: "**ANDEA, andega** daño, dommage." Cf. Chambry 41: "mutilation commune"
- **limurtu*: 'limurtzea' behar zuen. Gogatu, komentzitu.
- **ezertarako ez ezen*: 'ezertarakoez ez ezen/ezik' behar zukeen. Cf. OEH: "EZERTARAKO EZ IZAN. v. **deustakoez.**" Cf. Chambry 41: "non seulement un enlaidissement"
- *onurik*: aholkurik
- <*ziñiguke*> [*ziguke*]: zeniguke
- *dagiela*: Ad. tr. 'egin' (hark haiei hura, –ahala +orainaldia)
- *euren ederrez*: Cf. DVEF: "**Eder** 2º EUREN EDERRA GAITI, por su agrado, por consideración a ellos; pour leur être agréable, par consideration pour eux"

XXIX. Otso ta atsoa

- *gose*: *izond.* gosebera, gosedun
- *zamayoket*: Ad. tr. 'eman' (nik zu, +ahala +orainaldia). Olabidek sortua. Cf. Chambry 223: "je te donne au loup"
- *zesalakoan*: ikus bedi "I. Azeria"
- *ereguz*: balakuz
- **lpuinak dagokie*: lpuina dagokie
- *...egiterik ez dutenei esan bezalakorik*: esan bezalakorik egiterik ez dutenei. Cf. Chambry 223: "Cette fable s'adresse aux hommes qui ne conforment pas leurs acts à leurs paroles."

XXX. Artzai ta itxasoa

- *larratzen*: bazkatzen
- *esnetan*: geldirik, bare-bare
- <datillak>: Cf. DVEF: ez dakar *datil* adiera horretarako. Cf. Chambry: "dattes"
- *erauntsita*: jota, erasota. Cf. DVEF: "**Erauntsi** 5º golpear; frapper"
- *urpera-agian*: urperatu aginean, urperatzeko zorian
- *gaizkatu*: ikus bedi "XI. Orein ta matsondoa"
- *eder zuan*: eder zitzaion; ederresten zuen.
- *etorkin*: datorren/zetorren bat/norbait. Cf. Chambry 311: "un homme vint à passer"
- *ekuru*: geldirik, lasai

XXXI. Leoi ta azeria

- *Obi*: haitzulo, koba. Cf. Chambry 196: "une caverne"
- *alegia...egiten zuan*: ikus bedi "XX. Katu ta saguak".
- *lkerketan*: bisitan joan Cf. DVEF: "**IKERTU, Ikhertu** 2º visitar a un enfermo; visiter un malade." Cf. El: "**ikertu** visitar"
- **zitzayen*: zitzaizkion
- *atzi*: atzitu, atzeman
- *oi*: ei. Cf. OEH: 4 **oi**
- *zerasayon*: *Ad. tr.* 'erasi' (hark hari hura; –ahala +lehenaldia)
- *dakuzkialako*: dakuskidalako. *Ad. tr.* 'ikusi' (nik kaiek, –ahala +orainaldia).
- *dazaute*: *ad. tr.* 'ezagutu' (haiek hura, –ahala +orainaldia). Cf. Chambry 196: "prévoient"

XXXII. Azeri ta tximua

- *senbako*: *izond.* zentzugabeko, sengabeko Cf. DVEF: "**senbako** fatuo; niais." Cf. Chambry 38: Ø
- *lñartsiz*: inartxiz, bekaitzez
- *matxurio*: ikus bedi "XXVIII. Azeria"
- *damayolako*: *ad. tr.* 'eman' (hark hari hura, –ahala +orainaldia). Ikus bedi "X. Otso ta lertsoiña"

- *buruzagi-zurrian*: buruzagi-zurrean; buruzagi izateagatik. Cf. DVEF: “-**Zurri** a causa, a fuer; à cause.” Cf. Chambry 38: “étant un apanage de la royauté”
- *akarrez*: ahakarrez, errieta eginez
- *zeragoyon*: ikus bedi “IV. Lazkarrapo ta arranoa”
- *atzipetu*: Cf. DT: “Engañar, *atzipetu*”. Cf. DBE (DTtik hartua)
- *zerantzuyon*: ikus bedi “XIV. Txakurrak ausk egin ziona”
- *gogaltzeke*: ikus bedi “IX. *’Iskiñoso Belaxka ta usoak*”

XXXIII. Erbi ta igelak

- *il agian*: hil aginean, hiltzeko zorian
- *erbirik gibelaundiena zirudian batek*: Cf. Chambry 191: “plus fin que les autres”
- *zerasan*: ikus bedi “XVII. Asto ta baratzaya”
- *zeroyen*: zeuen.

XXXIV. Tximu ta izurdea

- *Melita*: Malta
- *Melita`potxolo*: Melitako potxoak/txakurtxoak. Cf. DVEF: “**POTŠO-LO** 3º cachorro de perro; petit chien.” Cf. Chambry 305: “petits chiens de Malta”
- *Atike*: Atika
- *Suni*: Sunion
- *irozorik*: eutsirik. Cf. Chambry 305: “le soutint”
- *itsasate*: itsas portu
- *Peirai, Perai*: Pireo
- *guraso argien seme*: Cf. Chambry 305: “il avait des parents illustres”
- *zezaunentz*: *ad. tr.* ‘ezagutu’ (hark hura, –ahala +lehenaldia)
- *nabasi*: DVEF: “**NABASI** familiar, íntimo, franco; familier, intime, franc.” Cf. Chambry 305: “un des ses intimes amis”
- *atzipetu*: ikus bedi “XXII. Azeri ta tximua”

XXXV. Emaztea

- *Girin*: grina, irriets. Cf. Chambry 88: "vice"
- *erauntzi*: erauzi, urrundu, askatu Cf. Chambry 88: "défaire".
- *sorayotuta*: sentiberatasuna galduta. Cf. Chambry 88: "insensible"
- *epaturik*: bukatu
- *ildegi*: hilerri, kanposantu. DVEFn ez da halako adierarik. Cf. El: "ildegia cementerio, camposanto." Cf. OEH: "AG lo propone como neol. en 1897 con el significado de 'camposanto', aunque se encuentra ya en Mendiburu". Cf. Chambry 88: "cimetièrre"
- *zerantzuyon*: ikus bedi "XIV. Txakurrak ausk egin ziona"
- *nakarkiedala*: dakarkiedala. *Ad. tr.* 'ekarri' (nik haiei hura, -ahala +orainaldia)
- *naragizu*: *ad. tr.* 'eragin' (zuk niri hura, -ahala +orainaldia)
- *gomutaratzen*: Cf. DVEF: **gomutaratu** acordarse, se souvenir
- *sentsutu*: zentzatu, zentzundu. Lekukorik ez tradizio idatzian. Olabidek sortua dirudi. Cf. Chambry 88: "tu n'es pas assagi"
- *oben*: bizio, ohitura txar. Cf. Chambry 88: "défaut"
- *oikuntza*: ohitura. Cf. Chambry 88: "une seconde nature"

XXXVI. Leoi, otso ta azeria.

- *obi*: *haitzulo, koba*
- *ikertzeko*: bisitatzeko. Cf. Chambry 205: "rendre visite"
- *ezertzat... etsi*: Cf. DVEF: 14º apreciar, reputar; estimer, apprécier Cf. OEH: "2 **etsi**. 1. **etsi** (Con sufijo -tzat)." Chambry 205: "Il n'avait aucun égard pour..."
- *onaarki*: ikus bedi "XXIV. Arrantzalle ta arraintxoa"
- *zerasayon*: ikus bedi "XXXI. Leoi ta azeria"
- *adeira*: adeitasunera, begiramenera
- *...*zerbait asmatzen du*: '...zerbait asmatzen duenak' behar zukeen
- *txedera*: xedera, lakio

XXXVII. Ermes ta aizkolaria

- *zerantzuyola*: ikus bedi "XIV. Txakurrak ausk egin ziona"
- *zindotasun*: zintzotasun
- *beraizik*: *adlag.* nahita, berariaz. Cf. Chambry 253: "à dessein"
- *gorroturik*: gorrotaturik; ezin eramanik. Cf. Chambry 253: "ayant horreur"
- *urgazi*: laguntza
- *damaye*: *ad. tr.* 'eman' (hark haiei hura, -ahala + orainaldia)
- *giñoan*: neurrian; heinean. Cf. DVEF: "**GIÑO**"
- *aizikoa*: aurkakoa

XXXVIII. Arrano ta azeria

- **elkar aldean*: elkarren aldean
- **elkar jardutez*: elkarrekin jardutez
- *azelume*: azerikume. DVEFn eta OEHn ez da halakorik. Analogiaz sortua. Cf. DVEF: "**Ašeleme**. Cf. OEH: **axeleme** eta **aixalkuma**"
- *apendu*: mendekatu. Cf. Chambry 3: "se venger"
- *sakaildurik*: suntsiturik, birrindurik. Cf. Chambry 3: "sacrifiaient"
- *illanti*: ilinti.
- *ixio*: *izond.* piztu. Cf. Chambry: "enflammé"
- *ausi dutena[k]*: hautsi dutenek
- *egin dienen*: egin dietenen
- *ez zayola*: ez diotela
- *Jainko-zuzentasunari*: Cf. Chambry 3: "la punition du ciel"

XXXIX. Otso ta ardiak

- *Izkera berbera abereak zerabiltenean...*: Cf. Chambry 217: Ø
- *gudua eraiki*: sorrarazi, sustatu. Cf. DVEF: "**Eraiki** 5º promover, suscitar; promouvoir, susciter."
- *oildu*: uxatu
- *gezinari*: mezulari. DVEFn ez dago Cf. El: "**gezna** mensaje." Cf. OEH: "**gezinari** (...) "Neol. creado por AG en 1896, de *gezna* 'mensaje' y *-ari*.'" Cf. Chambry 217: "députés"

- *salatu*: saldu
- Ipuinondorik ez du, eduki politikoa zuelako, beharbada: Cf. Chambry 217: "Ils en est ainsi dans les États : ceux qui livrent facilement leurs orateurs ne se doutent pas qu'ils seront bientôt assujettis à leurs ennemis."

XII. Bidaztiak

- *egi*: hegi Cf. DVEF: "Egi, hegi 5º pequeña planicie sobre un precipicio; petit plateau surplombant un précipice." Cf. Chambry 258: "hauteur"
- *ayen*: aihen. Cf. Chambry 258: "broussilles"
- *sendor*: sorta
- *zekustela*: zekusatela. *Ad. tr.* 'ikusí' (haiek hura, -ahala +lehenaldia)
- *zeritzaten*: zeritzoten. *Ad. tr.* 'iritzi' (haiek hari hura, -ahala +lehenaldia). Cf. Chambry 258: "ils les prirent par"
- *potin*: txalupa mota bat. Cf. Chambry 258: "vaisseau de charge"
- *zetozkielarik*: zetozkielarik. *Ad. tr.* 'etorri' (haiek haiei, -ahala +lehenaldia)
- **elkar zerautsaten*: 'elkarri zerautsoten'. *Ad. tr.* 'erausi' (haiek hari hura, -ahala +lehenaldia)

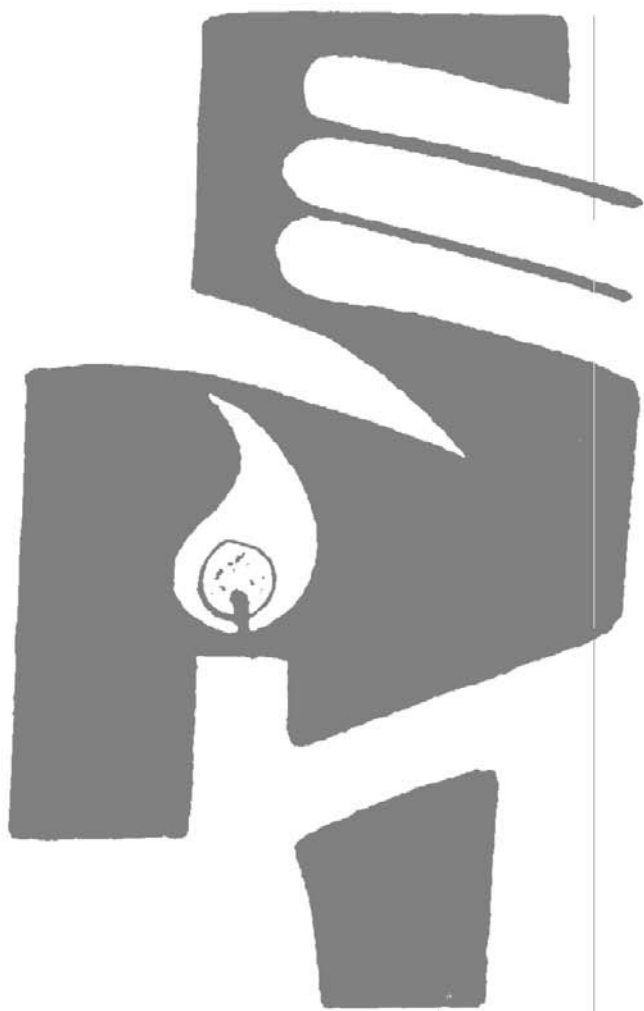
Bibliografia

- Aizkibel, J. Francisco (1989). *Diccionario basco-español. Euskeratik erderara biurtzeko itzategia*. 2. edizioa. 3 liburuki. Donostia: Distribuciones Iزارo. [Ed. faksimilea. Tolosa: Eusebio López, 1883]
- Aldekoa, Iñaki (2004). *Historia de la literatura vasca*. Donostia: Erein.
- Altuna, Joseba (1920). *Ume Euzkeldunen laguna. Irakurteko bigarren idaztija*. Bilbo: Euzko-argitaldaria.
- Altuna, Patxi (1994). "Raimundo Olabideren bizitza eta lanak (1869-1942)", *Euskera*, 39. zka., 451-467.
- Altuna, Patxi (2001). *Raimundo Olabide (1869-1942)*. Bilbo: EJA2N.
- Anakreonte, Esopo et al. (1761). *Opuscula Graeca: ad usum Seminarii Villagarsiensis : I. Aesopi Fabulae, II. Anacreontis Odae, III. Epistola M.*

- Basilii, IV. Homeri Batrachomyomachia, V. Demosthenis Philippica I.*
Villagarcía de Campos: Typis Seminarii.
- Aristoteles (2011). *Ética Nicomáquea. Política. Retórica. Poética. II / Aristóteles*. Gredos: Madrid.
- Aritzimuño, Jose "AITZOL" (1986). *Literatura inguruan*. Donostia: Erein.
- Arrien, Gregorio; Akesolo, Lino; Granja, José Javier (1987). *Haur liburu didaktikoen errolda, 1800-1976. Catálogo de obras didácticas infantiles, 1800-1976*. [L. g.]: [i. g.].
- Artola, Pepe (2006). *Ustez laguna detan*. Edizioa eta hitzaurrea: Antonio Zabala. Donostia: Auspoa
- Azkue, Resurrección María (1905). *Diccionario vasco-español-francés. Dictionnaire basque-espagnol-français*. Tours: Alfred Mame et Fils.
- Azkue, Resurrección María (1918). *Diccionario de bolsillo* [vasco-español y español-vasco]. Bilbo: Imprenta del Corazón de Jesús.
- Beldarrain, Josune (2010). *Alegia klasikoak euskaraz: Isopeteko, La Fontaineren eta Samaniegoren alegien berridazketen azterketa*. EHUko Doktorego Tesia [Interneteko helbidea: <http://www.argitalpenak.ehu.es>]
- Dornaku, Juan M.^a (1909-1911). *Euzkel-Iztegitxua*. Iruña: La Tradición Navarra.
- Dornaku, Juan M.^a; Lopez-Mendizabal, Ixaka (1916). *Diccionario Castellano-Euzkera. Euzkel-Erdel Iztegia*. Tolosa: Lopez'tar E'ren Etxean.
- Ésope (1960). *Fables*. Edizioa eta itzulpena: Émile Chambry. 2. argitalpena. Paris: Les Belles Lettres. [1. argitalpena, 1927]
- Etxebarria, Juan Anjel (1967). *Esopo'ren Alegiak I*. Bilbo: S. Anton'go Katekesia.
- Gil, Luis (1995). "El griego en la educación de las élites españolas del siglo XVIII", *Bulletin Hispanique* 97. liburukia, 1. zka, 279-286.
- Haritzelar, Jean (1998). "Ideologiak Lore Jokoetako kantuetan", in EUSKALTZAINDIA eta EUSKO IKASKUNTZA (antol.), *Antoine d'Abbadie 1897- 1997. Congrès International Eusko Ikaskuntza. Ezohiko Kongresua Euskaltzaindia. XIV. Biltzarra. Hendaye, Sare. 1997*, Donostia, Bilbo: Eusko Ikaskuntza. Euskaltzaindia, 621-653.
- Ibñagabeitia, Andima (2003). "Itun berria'ren euskal itzulpenak eta Zaitegi Abaren «Bidalien egiñak», in Jean-Claude Larronde, *Eusko Ikaskuntzaren VIII. kongresua. (1954. Baiona-Uztaritz)*. Donostia: Eusko Ikaskuntza.
- Intzagarai, Ramon (1922). *Ipuiyak Elurmendi'k euskeratuak*. Donostia: Eneko Deunaren irarkola. ARGIA'ren idaztiak.

- Iturriaga, Agustín Pascual (1932) *Iturriaga'ren Ipuiak*. Edizioa: Imanol Lekuona; hitzaurrea: "AITZOL"; il.: Txiki. Tolosa: Euskaltzaleak / Lopez Mendizabal.
- Larramendi, Manuel (1984). *Diccionario trilingüe del castellano, bascuence, y latín*. (Bi liburuki). Donostia: Txertoa. [Ed. faksimilea. Donostia: Bartholome Riesgo y Montero, 1745]
- Lefevere, André (1997). *Traducción, reescritura y manipulación del canon literario*. Salamanca: Colegio de España. [1. argitalpena, *Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*, Londres: Routledge, 1992].
- Mendiguren Bereziartu, Xabier (1992). "Euskal Itzulpengintzaren historiarako zuhinak eta materialak", *RIEV*, 2. zka. 331-351.
- Mitxelena, Koldo (1959). "Itun Zar eta Berria. Olabide'tar Erraimun, S. I. (1869-1942). Bilbo'n, Yesu'ren Biotzaren Deya, 1958", *EGAN*, 1./4. zka.
- Moulier, Jules (1966). *Oxobi-ren lan orhoitgarri zombait*. Aitzinsolasa: Jean Haritzelar. Baiona: Gure Herria.
- Moulier, Jules (2003). *Olerki hautatuak*. Edizioa: Xabier Hiriart. Donostia: Hiria.
- Mujika, Plazido (1958). "Olabide A.'ren Bizitz-Arteko Berri", *Euzko-Gogoa* (iraila-gabonila), 448-455.
- Nida, Eugene (2011). *Sobre la traducción*. Madrid: Cátedra.
- Olabide'ren Goratzarrez. Euzko-Gogoa*. (1958 iraila-gabonila) [Interneteko helbidea: <http://andima.armiarma.com/eugo/eugo42/eugo4210.htm>, 2012ko apirilean irakurria]
- Ormaetxea, Nikolas (1927). "Euskal literatura'ren atze edo edesti laburra", *Euskal-Esnalea*, 283-288. zkak.
- Otaegi, Lourdes. "Poesía vasca del siglo XX" [Interneteko helbidea: http://www.basqueliterature.com/es/basque/historia/hogeimend_e/poesia, 2009ko abenduaren 11n irakurria].
- Teon, Aelius (1997). *Progymnasmata*. Edizioa eta itzulpena: Michel Patillon. Paris: Les belles lettres.
- Tineo, Primitivo (1993). "La formación teológica en los seminarios españoles (1890-1925)", *Anuario Historia de la Iglesia* (vol. II), 54. zka., 45-96.
- Torrealdai, Joan Mari (1999). *XX. mendeko euskal liburuen katalogoa IV: 1997-1998*. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Uriarte, Jose Antonio (1858-59). *Biblia edo Testamentu Zar eta Berria*. Londres: Impensis Ludovici Luciani Bonaparte.

- Urkizu, Patri (arg.) (1997). *Anton Abbadiaren koplarien guduak. Bertso eta aire zenbaiten bilduma 1851-1897*. Donostia: Eusko Ikaskuntza / Euskaltzaindia.
- Urkizu, Patri (1998). "Anton Abbadia, hizkuntzalari, literatur kritikari eta mezenas", in *Antoine d'Abbadie 1897-1997. Congrès International Eusko Ikaskuntza. Ezohiko Kongresua Euskaltzaindia. XIV. Biltzarra. Hendaye, Sare. 1997*, Donostia, Bilbo: Eusko Ikaskuntza. Euskaltzaindia, 63-70.
- Villasante, Luis (1979). *Historia de la literatura vasca*. 2. argitalpena. Oñati: Aránzazu. [1. argitalpena, 1961].
- Villasante, Luis (1981). *Palabras vascas compuestas y derivadas*. Oñati: Ed. Franciscana Aránzazu.
- Zabala, Mateo (1996). *Aita Juan Mateo Zabalaren sermoiak (1)*. Edizioa: Luis Villasante. Bilbo: Euskaltzaindia / Bizkaiko Foru Aldundia.

Sorkuntza

